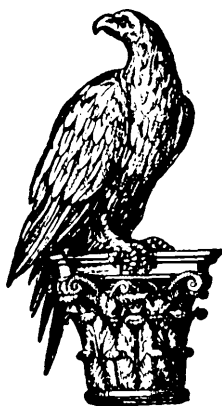

PALAESTRA

LATINA

ANN XXXIV (Fasc. I) – N. 185
M. MARTIO – A. MCMLXIV

PALAESTRA LATINA

Trimestres litterarum latinarum commentarii **BARCINONE** edendi

PRETIUM MITTATUR OPORTET AD ADMINISTRATOREM:

Lauria, 5 . Apartado 1042 - BARCELONA (10)

vel ad Procuratores singularum nationum

Scripta ad Moderatorem: Onda, 2 - Barbastro (Huesca)

Constat in Hispania et America Hispanica: 80 pesets; in Gallia: 10 francis; in Italia: 1.200

libellis; in Germania: 8 marcis; in Anglia: 15 solidis; in reliquis civitatibus, 2 dollaribus.

PALAESTRA ADULESCENTIUM: Constat in Hispania et America Hispanica: 25 pesets; in Gallia: 3'5 francis

in Italia: 350 libellis; in Germania: 2'5 marcis; in reliquis civitatibus: 0'80 dollaris.

Depósito Legal L - 12 1958

Editur Ordinarii et Superiorum permissu

I N D E X

ANN. XXXIV (Fasc. I) N. 185

M. MARTIO A. MCMLXIV

A. GRISART, <i>Vocabulorum collocatio quantum ad brevitatem et subtilitatem linguae latinae proficiat.</i>	233
A. PAGANO, <i>De Josephi Famiglietti carmine quod «In Pii IX Pontificis Maximi ab Urbe abitum et Cajetam adventum» in-cribitur</i>	243
J. AMBROSI, <i>Iter Dantis in Deum: Infernum - Francisca et Paulus - Pharinata</i>	248
J. M. MIR, C. M. F., <i>Nova et Vetera: Iter tramine feci</i>	253
J. ARAMENDÍA, C. M. F., <i>Per Orbem</i>	263
J. FÁBREGAS, <i>Notulae de Conventu Argentoratensi</i>	265
J. M. MIR - CAELESTIS EICHENSEER: <i>Epistularum inter socios commercium</i>	267
BIBLIOGRAPHIA, I. <i>González, Philoponus, A. Marqués, J. Aramendía</i>	270
PALAESTRA ADULESCENTIUM	
<i>Paedagogus</i> , De exercitatione corporis	281
A. López, <i>Tres dicuntur latrones.</i>	282
R. Sarmiento, <i>Gavia et equus bipes.</i>	283
H. Cambra, <i>Duo Arcades Megaram veniunt. — Jocosae. — Triangulus magicus. — Alumni epistulas inter se dant</i>	284
N. Mangeot, <i>Suum pro me sanguine fudit</i>	285
S. Moto, <i>De Psittaco. — Scalae sublimes.</i>	286
<i>Paedagogus</i> , <i>Miscentes utile dulci: Alienae laudis aut virtutis aemuli. — Solutiones</i>	287
<i>Si sapis..., sis apis. — S. F. Jack, Num quis linguam latinam amat?</i>	288

PALAESTRA LATINA

LITTERARUM LATINARUM COMMENTARII
A SOCIIS CLARETIANIS EDITI

ANN. XXXIV (FASC. I) — N. 185

M. JANUARIO

A. MCMLXIV

Vocabulorum collocatio

quantum ad brevitatem et subtilitatem linguae latinae proficiat *

Mihi in animo est summatim dicere quare et quomodo in lingua latina vocabulorum collocatio vel orationem breviorum et subtiliorem efficiat; id autem interest non solum ad *convertendos* scriptores latinos in linguas hodiernas, sed etiam ad *componendos* lingua latina libros vel libellos vel commentarios libris periodicis insertos.

In linguis hodiernis omnia munera grammaticalia quibus vocabula vel in enuntiatione vel in sententia vel in circuitu funguntur duobus modis indicantur, id est se junctis vocabulis quibusdam et praecipue vocabulorum collocatio; in antiquis autem linguis praesertim in latina et graeca vocabulorum munera grammaticalia maxime ipsorum vocabulorum terminationibus signantur, quibus casus, personae, numeri, tempora, modi notantur: itaque in his linguis vocabulorum collocatio uti licet ad significandum non jam *quibus muneribus* vocabula fungantur, sed *quantum valeat* unumquodque vocabulum in sua enuntiatione, id est *qualem dignitatis gradum* singula vocabula inter se obtineant.

Ex ea re consequuntur duae praecipuae virtutes linguae latinae: primo *brevitas*, deinde *subtilitas*. Nam primo linguis antiquis non ea vocabula opus sunt quae in linguis hodiernis omnino necessaria sunt, alia ad vocabulorum munera grammaticalia signanda, alia ad dignitatis gradus notandos: itaque linguae latinae et graecae pauciora adhibenda sunt vocabula: deinde cogitationum discrimina vel differentiae sic melius distinguuntur, non solum quia totius circuitus structura aptius et strictius cum ipsarum cogitationum architectura cohaeret, sed etiam quia vocabula collocandi ratio scriptoris unicujusque proprium scribendi genus optime exprimit.

* Quam dissertationem Prof. A. Grisart, in Congressu Internationali linguae latinae vitae reddendae Argentorati die 2. mensis septembris, anno 1963 habito, legit eamque nobis benevole misit.

In hoc saeculo viri doctissimi nonnullos libros ediderunt qui proprie de vocabulorum collocatione disserunt; illi autem libri, etiamsi leguntur a doctissimis eorum collegis, minime tamen re vera ab iis adhiberi videntur quorum id maxime interesse deberet, id est ab iis *interpretibus* qui scriptores latinos in linguas hodiernas convertunt: nam recentissimae et optimae ex latino conversiones, sive doctissimae sive elegantissimae sunt, sive ex prosa oratione sive ex versibus latinis convertunt, etiam cum auctores ipsi profiterentur se verbum pro verbo reddere voluisse, vocabulorum latinorum ordinem in conversionibus suis paene omnino neglegunt, videlicet quia eleganter potius quam subtiliter convertere iis curae est.

Ego autem, qui veritati potius quam arti studeo, per multos annos vocabula collocandi rationem et habere et reddere in iis conversionibus conatus sum quas ipse feci non eo consilio ut eas publicarem, sed ut discipulos meos de linguis antiquis quam optime edocerem; atqui hi discipuli, quotienscumque linguae latinae vel graecae vocabulorum ordinem in lingua gallica quam maxime servaverunt, totiens id assecuti sunt ut converterent non solum facilius et fidelius quam ipsi antea converterant, sed etiam meo quidem iudicio brevius et subtilius quam ii interpretes qui hodie optimi ducuntur.

Attamen hi discipuli non doctorum virorum libros vel libellos de vocabulorum collocatione umquam legerunt; unum eos monui quod non solum in latina sed etiam in graeca lingua ab omnibus facile animadverti potest, sed non solet. Nam apud graecos latinosque aureae quidem aetatis scriptores, quotienscumque sola ratione oratio derigitur neque ullo animi affectu vel libidinis impetu turbatur, vocabulorum collocatio una lege continetur, quae sic exprimi potest: *id quod pendet locatur ante id a quo pendet*: ea lex gallice sic dicitur: «le complément se place devant le complété» vel «le déterminant précède le déterminé¹». Is ordo vel *rectus* vel *grammaticalis* vel *logicus* vel *rationalis* appellari potest; haec autem linguae graecae et latinae lex universa ei legi omnino contraria est quae in linguis hodiernis praesertim in romanicis vigere videtur, qua vocabulum ab alio vocabulo pendens *postponitur*.

Ita exempli gratia in lingua latina et graeca

A) Vocabulum a *substantivo* pendens *praeponitur*: sic

1. HUMBERT, *Syntaxe grecque*, 1954 2, 151, p. 95: «C'est une application de ce principe général qui remonte à l'indo-européen, d'après lequel le déterminant précède le déterminé, c'est-à-dire l'ordre inverse du nôtre.»; ERNOUT-THOMAS, *Syntaxe latine*, 1953 2, 189, p. 162: «En général, le déterminant tend à précéder le déterminé». Inter graecum tamen et latinum intersunt differentiae quaedam, praesertim quia graeco sermoni adest «*articulus*», qui latino sermoni deest; articulus autem multum valet ad eum locum definiendum quo omnis generis vocabula ponenda sunt.

1) primo adjectiva (et participia) *epitheta*² atque adjectiva *demonstrativa, interrogativa, relativa, numeralia cardinalia*: *pulchra domus, optata domus, haec domus, quae domus, duae domus*;

2) deinde *genetivi* fere omnes qui «*adnominales*» vocari solent, praesertim *genetivus subjectivus, objectivus, possessivus*: *belli initium, praedae spes, Ciceronis domus; agri cultura, senatus consultum, plebs scitum*³;

B) item vocabulum *ab adjectivo vel participio adverbio* pendens *praecedit*: *mihi infestus, tibi invisus, illi conveniens, satis magnus, nimis diu*;

C) item vocabulum *a verbo* pendens ei verbo *praepositur*: *illum vidi, id et eo loco eo tempore dixi; satis facere, bene volens, male dicens*⁴; ea autem demum sola est causa cur verbum *in fine* enuntiationis suae ponatur: nihil enim interest utrum casus *nominativus an obliquus* adhibeatur, nihil utrum *objectum an circumstantiae* exprimantur, nihil utrum *enuntiatio non pendens et unica sit an primaria (vel principalis vel regens) aut secundaria (vel pendens)*⁵;

D) item id quod vel *subjecto vel objecto* per verbum copulativum *attribuitur* (id *linguis romanicis attribut* nominatur⁶, *germanicis autem praedikat*) ante verbum quidem copulativum locatur, sed *post* subjectum vel objectum cui attribuitur: *is bonus dicitur, eum bonum dicunt*.

Ergo apud *graecos latinosque aureae aetatis scriptores* ordo *rectus vel grammaticalis*, id est simpliciter *rationalis vel logicus*, ita se habet: primo loco *conjunctiones vel coordinativae vel subordinativae* atque *pronomina et adjectiva relativa et interrogativa*, quibus *enuntiationes, sententiae, circuitus* introducuntur vel inter se colligantur⁷; secundo loco *subjectum*; tertio loco *attributum (sive praedicatum) vel objectum vel circumstantiae*; quarto loco *verbum*.

Haec est *lex universa*; *exceptiones vero fiunt nonnullae*, quas *viri doctissimi collegerunt*; sed earum ego *paucas tantum hic indico*, quae *frequentissime adhibentur et facillime ipsarum natura explicantur*. Etenim

2. *Epitheton*, quod gallice «*qualificatif*», germanice autem «*attribut*» plerumque vocatur, per verbum copulativum neque nomini substantivo colligatur neque ab eo nomine sejungitur; epitheton autem plerumque *subjective* pingit aut iudicat sive laudat sive vituperat; sed de hac re vide infra.

3. Hae tres ultimae locutiones plerumque uno vocabulo scribuntur: ita hoc vocabulum primitivam collocationem servat.

4. Vide notam tertiam.

5. Ipse Quintilianus in *Institutione oratoria*, 9, 4, 26, scribit: «*Verbo sensum claudere multo, si compositio patiatur, optimum est*».

6. Inde etiam in his linguis id discrimen fieri solet: «*position attributive*» (ubi «*attributum*» a subjecto per verbum copulativum sejungitur) et «*position specificative*» (ubi adjectivum vel participium *prope* substantivum *adponitur* vel ante vel post, sed ab eo per verbum copulativum non sejungitur: id *graeci et latini epitheton* vocant, gallici «*qualificatif*»).

7. Secundo tamen loco ponendae sunt *particulae quaedam (autem, quidem, enim)*, sicut in lingua antiquissima omnes *conjunctiones et relativae* solebant.

A) vocabulum a substantivo pendens interdum sequitur: sic

1) primo adjectiva (vel participia) *epitheta* cum non *subjective* pingunt aut iudicant, sed *objective* substantiva quaedam ab aliis substantivis *distinguunt* vel *secernunt*; talia gallice «*discriminatifs*» doctissimi quidam grammatici et rhetores hodierni vocant, latine autem ego libenter appellaverim *discretiva* vel *distinctiva*⁸: *res publica*, *res privata*, *homo patricius*, *homo plebejus*, *praetor urbanus*, *praetor peregrinus* *pontifex maximus*, *populus romanus*, *ager gallicus*, *consul designatus*, *patres conscripti*; cum his adjectivis vel participiis epithetis discretivis vel distinctivis coniungenda sunt adjectiva *possessiva* et *numeralia ordinalia*, quia eodem modo distinguunt vel secernunt: *pater meus*, ab hora *tertia*;

2) deinde *genetivus* in quibusdam locis ubi idem valet atque adjectivum discretivum vel distinctivum: sic

a) in locutionibus antiquissimis: *tribunus militum* (id est *tribunus militaris*), *tribunus plebis* (id est *tribunus plebejus*), *magister equitum*, *magister fabrum*, *mos majorum*, *pater familias*, *pater patriae*, *orbis terrarum*⁹;

b) item *genetivus explicativus* et *genetivus partitivus*: nomen *virtutis*, verbum *carendi*, subsidia *Afrorum*; multitudo *malorum*, pars *militum*, milia *passuum*, copia *frumenti*¹⁰;

c) item *genetivus quantitatis* et *genetivus et ablativus qualitatis*: fossa *sex pedum*; vir *maximi animi*, femina *eximia pulchritudine*¹¹;

8. Huic discrimini id proximum est quod gallice dicitur cum opponuntur hae locutiones: «*adjectifs qualificatifs*» et «*adjectifs déterminatifs*» (pronominaux); de eo autem discrimine in lingua gallica nihil interest ad eum locum definitendum quo ea diversa adjectiva vel participia ponenda sunt, sed tantum ad genera distinguenda: adjectiva nominalia et verbalia, adjectiva pronominalia.

9. Hae locutiones eo tempore compositae sunt quo nondum fixus vocabulorum ordo erat: praeterea vocabulis duobus sensus unus saepe exprimitur atque etiam uno verbo scribitur, ut *paterfamilias* (jam antea vidimus ordine recto «*plebisscitum*», quod non eodem ordine compositum est ac «*tribunus plebis*»); item «*terrae motus*» locutioni «*orbis terrarum*» opponi potest.

10. Uterque genetivus, quod quidem ad sensum attinet, cum nomine suo minus stricte cohaerere videtur quam ceteri genetivi solent; sic genetivus *explicativus* in lingua gallica alio munere grammaticali fungitur, quod «*apposé*» vocatur; nomen *virtutis* = le mot vertu; verbum *carendi* = le verbe «*carere*»; subsidia *Afrorum* = les réserves constituées par les Africains; genetivus autem *partitivus* etiam alio modo latine exprimi potest, qui circumstantiis proximus esse videtur et ideo minus stricte cum nomine suo cohaerere: pauci *de nostris*, unus *inter milites*, unus *de (e) multis*; praeterea in graeca quoque lingua genetivus *partitivus extra* eam locutionem poni solet quae articulo et nomine composita est, non *intra*, ut ceteri genetivi solent.

11. «*Vir maximi animi*» idem valet ac «*vir maxime strenuus*», «*femina eximia pulchritudine*» idem ac «*femina eximie pulchra*»; praeterea genetivus *quantitatis* et genetivus vel ablativus *qualitatis* plerumque *longiores* sunt quam vocabulum a quo pendunt; id autem multum valet ad vocabulorum collocationem, ut infra dicemus.

B) item vocabulum *ab abjectivo* vel *participio* vel *adverbio* pendens interdum *sequitur*, probabiliter quia haec vel praepositionibus vel circumstantiis similia videntur: *conveniens naturae*, *convenienter naturae* (id est secundum *naturam*), *indignae homine docto voluptates*¹²;

C) item vocabulum *a verbo* pendens interdum ei verbo *postponitur*; verbum etiam interdum non in fine, sed *initio* enuntiationis locatur, praesertim

1) primo in enuntiatione vel unica vel primaria (sive principali), si id verbum modo *imperativo* adhibetur vel modo *conjunctivo*, sed cum sensu modi imperativi, quia in talibus modis actio plus valet quam objectum et circumstantiae: *sequere me*, *dic mihi*, *eamus intro*, *di factant bene*, quae res *vertat male*;

2) deinde in enuntiatione secundaria, id est pendente, vel etiam in primaria, id est principali, si verbum modo *conjunctivo* adhibetur. sed cum sensu *concessivo* vel *suppositivo* (gallice «en admettant que, en supposant que, admettons que, supposons que»), sive particula *ut* adhibetur sive non adhibetur: nam sensus concessivus sensui imperativo proximus est; praeterea ea sola ratio est qua earum enuntiationum natura et sensus agnoscere et a sensu aliorum conjunctivorum discerni possunt: *sit ita* («admettons, en admettant qu'il en soit ainsi»); *fuert ita* (admettons qu'il en ait été ainsi); *malus civis... Carbo fuit? Fuert aliis, sed tibi quando esse coepit?* (Cic., *Verr.*, 2, 1, 14, 37). *Ut desint vires*, tamen voluntas laudanda est;

3) item in locutionibus quibusdam: sic cum «est» vel «sunt» gallice significat «il y a, il existe» vel cum «visum est» idem valet ac «decretum est».

4) denique cum vocabulum pendens *longius* est quam vocabulum a quo pendet; id autem ad euphoniae vel rhythmum multum interest: *di immortales*, casu *incredibili*, *virtus digna summo imperatore*.

Attamen, praeter eas exceptiones aliasque quas hic omitto, ea lex universa ferri potest, sicut supra diximus: cum cogitationum ordo rectus est, id est simpliciter rationalis vel logicus, id quod pendet locatur ante id a quo pendet. Ex ea autem lege haec alia lex consequitur, magna quidem, sed ab interpretibus nimis contempta: *si quod vocabulum de suo loco movetur*, ea ipsa re id vocabulum *eminentiorem* in sua enuntiatione occupat locum et ita **majorem obtinet dignitatis gradum et magis conspicuus fit**; *graviorem* ergo assequitur vim et expressior atque significantior fit, quia propter vocabulorum collocationem cum *emphasis* quadam adhibetur; id autem evenit praecipue cum animi affectus vel libidinis impetus et cogitationum et ideo enuntiationum naturalem motum perturbat¹³: itaque is ordo vel *oratorius* vel potius **patheticus** vel **emphaticus** appellari potest.

12. Praecipue cum vocabula pendentia longiora sunt.

13. *Initium et finis* enuntiationis vel sententiae vel circuitus loca aptissima esse viden-

In linguis hodiernis vocabulum *idotismis* quibusdam magis conspicuum fit, sic exempli gratia in lingua gallica vocabula quaedam *adduntur* vel ante vel post vel intra: «[il] est venu, lui; [c'est] lui [qui] est venu; je [l'] ai vu, lui; [c'est] lui [que] j'ai vu; je [le lui] ai dit, cela, à lui, à cet endroit, à ce moment; je [lui en] ai promis une grande, à lui, [de] somme d'argent»¹⁴. In antiquis autem sermonibus vocabula duobus praecipue modis conspicua fiunt, id est vel *inversione* vel *disjunctione*: venit ille, vidi illum, dixi id ei eo loco eo tempore magnam pollicitus sum ei pecuniam.

Itaque omnia quae adhuc dixi *ea nova lege* plane everti videntur. Repe-
tamus igitur ea exempla quibus jam usi sumus et scribamus ex alio ordine.

Primo **inversione**:

A) id quod *a substantivo* pendet: sic

1) primo adjectiva (vel participia) *epitheta, demonstrativa, numeralia cardinalia*: *pulchra* domus dicitur latine ordine recto, gallice «une belle maison»; domus *pulchra* autem est domus *quae* pulchra est vel esse possit vel *cum* pulchra est vel *si* pulchra est vel *quia* pulchra est vel *quamquam* pulchra est; *haec* domus = «cette maison-ci»; domus *haec* = «la maison que voici»; *duae* domus = «deux maisons»; domus *duae* = «des maisons [au nombre] de deux»; *ille* vir = «cet homme-là»; vir *ille* = «cet homme fameux»; *dulces* voluptates = «de doux plaisirs»; aqua *dulcis* = «de l'eau douce (non salée)»;

2) deinde *genetivi* fere omnes qui *adnominales* vocari solent: *belli* initium = «le début de la guerre»; initium *belli* = «[son] début, à la guerre»; *praedae* spes = «l'espoir du butin»; spes *praedae* = «un espoir, [celui] du butin»; *Ciceronis* domus = «la maison de Cicéron»; domus *Ciceronis* = «une maison, [celle] de Cicéron, [sa] maison, à Cicéron»;

B) item id quod *ab adjectivo* vel *participio* vel *adverbio* pendet: *michi* invisus est = «il m'est odieux»; invisus *michi* est = «il [m'] est odieux, à moi»; *satis* magnus est = «il est assez grand»; magnus *satis* est = «il est grand à suffisance»¹⁵; *nimis* diu = «trop longtemps»; diu *nimis* = «longtemps, [bien] trop [longtemps]»;

C) item id quod *a verbo* pendet: *illum* vidi = «je l'ai vu»; vidi *illum* = «je [l'] ai vu, lui»¹⁶; *illi* licet = «cela lui est permis (possible)»; licet *illi* = «cela [lui] est permis, à lui»; *patientia nostra* abuteris = «tu abuses de notre patience»; abuteris *patientia nostra* = «tu [en] abuses, de notre patience»;

tur ad majorem vim vocabulis dandam: nam tibi silentium quoddam vocis fieri solet; tamen non id quod vel initio vel in fine collocatur ipso facto magis conspicuum fit, sed id quod non suo loco stat: itaque vel initio vel in fine id tantum magis conspicuum fit quod non his locis in recto ordine esset.

14. Uncis id inclusi quod latine non verbis exprimitur, sed inversione.

15. Et tibi magna *satis*, dicit Meliboeus agricola (VERG., Buc., 1, 47): item dialecto gallico leodiensi apud rusticos: «est grand assez».

16. Cf. VERG., Buc., 1, 42: illum vidi juvenem = je l'ai vu, ce jeune homme...

Cicero Demosthenis vim effinxisse mihi videtur = «Cicéron me paraît avoir reproduit la vigueur de Démosthène»; *mihi videtur Cicero effinxisse vim Demosthenis* = «[il] me semble [bien, lui], Cicéron, [l'] avoir reproduite, [sa] vigueur, à Démosthène»;

D) item id quod vel *subjecto* vel *objecto* per verbum copulativum attribuitur: *is bonus* dicitur, *eum bonum* dicunt = «on le dit honnête»; *bonus is* dicitur, *bonum eum* dicunt = «[c'est] honnête [qu'] on le dit»; *Metellus egregius consul est* = «Métellus est un excellent consul»; *Metellus est egregius consul* (Cic., *Ad Att.*, 20, 5) = «Métellus [l'] est, excellent consul»; *Metellus est consul egregius* (Cic., *Ad Att.*, 18, 5) = «Métellus [l'] est, [comme] consul, excellent».

Si nunc ad *exceptiones* spectamus quas nominavimus, id miramur: ordo ille inversus, quo sensus exprimitur rectus, cum rursus invertitur, *primum* vocabulum eminentius facit: sic

1) *adjectiva epitheta discretiva*: *equitatus romanus*, *acies romana* dicitur secundum normam; sed, cum *is equitatus romanus* vel *acies romana* alteri opponitur, vocabulorum ordo mutatur, sicut apud Livium saepe fit: 22, 46, 1, *gallos hispanosque equites adversus romanum equitatum*¹⁷; et paulo infra, 22, 46, 4, *Afros romanam crederes aciem* = «les Africains, on aurait pu croire [que c'en était] une romaine, [de] ligne de bataille»¹⁸; item in *adjectivis possessivis*: *pater meus* = «mon père»; *meus pater* = «[mon] père, à moi, le mien, [de] père, mon [cher] père»;

2) item *verbum* modo *imperativo* adhibitum, ut supra diximus, secundum normam *primum* enuntiationis locum occupat; sed, etiam in talibus enuntiationibus, si non *verbum*, sed aliud quodquam vocabulum initio enuntiationis locatur, majorem vim acquirit id vocabulum quam ipsum *verbum*: *sequere me* = «suis-moi»; *me sequere* = «[c'est] moi [que] tu dois suivre»; *dic mihi* = *dis-moi*; *mihi dic* = «[c'est] à moi [qu'] il faut dire»¹⁹;

item etiam *verbum*, si *modo* non *imperativo* sed *finito* adhibetur, secundum normam in fine enuntiationis locatur; sed interdum *initio* ponitur cum aliquid explicat: *semper bonus vixit* = «il a toujours vécu [en] honnête [homme]»; *vixit semper bonus* = «[c'est qu'] il [y] a vécu, sans cesse, [en] honnête [homme]»;

item etiam *verbum*, si cum *uno tantum ex pluribus subjectis* conjungitur (quod quidem ad genus et numerum attinet) tum non in fine enuntiationis

17. Paulo autem infra 22, 47, 1, Livius scribit: «Deinde equitum gallosum hispanorumque laevum cornu cum dextro romano concurrunt»; item 22, 44, 5: *romana castra*; sed postea: 22, 45, 4, *castra romana*.

18. Hoc loco inversioni additur disjunctio.

19. In graeca quoque lingua, ut initio Iliadis: «[c'est] le ressentiment [qu'] il te faut chanter, divine, [celui] du fils de Pélée, Achille.

locatur, sed *prope* hoc subjectum: te pater amat et mater = «[il] t'aime [bien ton] père, et [ta] mère [aussi d'ailleurs] (ainsi que [ta] mère)»²⁰;

item *adjectivum attributum* (sive praedicatum, ut Germani dicunt), si non secundum normam grammaticalem cum subjecto sed «ad sensum» conjungitur, tum plerumque praecedit: *varium et mutabile semper* / *Femina* (VERG., *Aen.*, IV, 569) = «[chose] variable et susceptible de changer, sans cesse, [qu'] une femme»²¹;

item *quaelibet vocabula* quae quibuslibet muneribus grammaticalibus funguntur *initio* enuntiationis collocari possunt multis de causis, praesertim quia *titulorum* paene officio funguntur et argumentum indicant: id saepissime apud historicos, maxime apud Livium et Suetonium, evenit, quo narrationis vel descriptionis partes melius appareant²².

Deinde **disjunctione**, qua vocabula magis etiam quam inversione conspicua fiunt:

1) primo *adjectiva epitheta: pedestribus* valent *coptis* (CAES., *B. G.*, 2, 17, 4) = «[c'est] par [celles] d'infanterie [qu'] ils ont de la valeur, [comme] troupes (en fait de troupes)»; *magno vir ingenio* (CIC., *Off.*, 2, 17, 59) = «un homme d'un talent [bien] grand (réellement) grand»; *bonus* dormitat *Homerus* (HORAT., *A. P.*, 359) = «[tout] bon [qu'il est], il somnole [bien, lui], Homère»; *magna* proponit eis qui occiderint *praemia* (CAES., *B. G.*, 5, 58, 4) = «[c'en sont de bien] grandes [qu'] il (César) [leur] propose, à ceux qui l'auront tué (Ambiorix), [comme] récompenses (en fait de récompenses)»; *infandum*, regina, jubes renovare *dolorem* (VERG., *Aen.*, 2, 1) = «[c'en est une] indicible, Madame, [quel] vous m'invitez à renouveler, [comme] douleur [elle est] indicible, Madame, [celle] quel vous m'invitez...»;

2) deinde *quaelibet* vocabula vel membra quae, ita disjuncta, fere sicut in *prolepsi* ponuntur: sed tamen *iste deus*, qui sit, da, Tityre, nobis (VERG., *Buc.*, 1, 18) = «mais, au fait, celui dont tu parles, le dieu, comment est-il, faisons la faveur, Tityre, [de nous le dire]»; ordo autem simpliciter rationalis hic esset: Tityre, da nobis *qui iste deus sit*²³.

In *definitionibus* autem vocabulorum collocatio ab his omnibus regulis

20. Re vera sunt hic duae enuntiationes, non una: *pater* primae enuntiationis subjectum unicum est, *mater* secundae, cujus verbum subauditur (te amat).

21. Si id iudicium «sine ira et studio» diceretur, ordo hic esset: *femina semper varia et mutabilis* [est].

22. Sic Livius, 21, 4, 6, in Hannibalis descriptione: caloris ac frigoris..., cibi potitionisque..., vigiliarum somnique...

23. Quintilianus, 9, 4, 26, loco supra laudato (vide notam quintam), cum dixisset «verbo sensum claudere multo, si compositio patitur, optimum est», hoc addit: «si id asperum erit, cedet haec ratio numeris»; boni tamen scriptores et poetae vocabula ita disponunt ut semper etiam in clausulis et in versibus inversio vel disjunctio aliquod vocabulum in eminentiore dignitatis gradu ponat, etiamsi unis numeris cedere rhetoribus videntur.

vel normis omnino abest et cum hodiernarum linguarum ordine plane congruit, quae analyticae sunt, quia in definitionibus unumquodque fere vocabulum conspicuum fieri solet: sic apud Ciceronem (*De divinat.*, 2, 5, 13): divinationem esse :] earum rerum praesensionem quae essent *fortuitae*²⁴.

Postremo, ut de singulis vocabulis finem faciam, in quoque animadvertendum est: si *unum* vocabulum de suo loco movetur et ipsa re saltem *duo* vocabula de suo loco moventur et ita magis conspicua fiunt: venit ille = [c'est qu'il] est venu, lui.

Non solum vocabula, sed etiam enuntiationes ipsae inversione et disjunctione majorem dignitatis gradum obtinet: ut *venires* id dixi = [c'est] pour te faire venir (pour que tu vinsses) [que] j'ai dit cela.; *ex luxuria existat avaritia* necesse est = [c'est] du luxe [que] naît la cupidité [: c'] est une nécessité [inéluçtable].; *venditorem dicere mercium vitia* oportet = [que] le vendeur [les] déclare, les défauts de [ses] marchandises [: c'] est une obligation [morale (un devoir).]; *quid sit futurum cras* fuge quaerere (HORAT., *Od.*, 1, 9, 13) = [ce] que sera demain, évite de chercher [à le savoir].; *rem frumentariam, ut satis commode supportari posset, timere* dicebant (CAES., *B. G.*, 1, 39, 6) = [le] ravitaillement, [c'était] qu'on pût l'apporter en cachette assez facilement [qu'] ils souhaitaient, disaient-ils.²⁵

Denique non solum in prosa oratione sed etiam in versibus haec omnia quae dixi omnino vera mihi quidem apparent: nam poëtae optimi non idcirco vocabula disponunt ut solis metri condicionibus inserviant, sed iis ipsis condicionibus eo modo et eo consilio utuntur quo breviorum et subtiliorum orationem efficiant. Etenim jam in oratione soluta ante principium enuntiationis et post finem enuntiationis vox naturaliter vacat et silentium quoddam fit: sic tempus aliquod, quamvis parvum videatur, ad cogitandum relinquitur; item in versibus omnis *caesura*, sive primaria sive secundaria sive tertia sive quarta est, quia non solum vocis sed etiam sensus moram vel intermissionem habet, ad cogitandum per minimum saltem tempus propitia est et ideo ad vocabulum quoddam magis conspicuum faciendum, sive hanc moram praecedit sive sequitur. Versus autem uniuscujusque exitus caesuram maximam habet²⁶; deinde in ipso versu vocabulum quodquam quod inter duas caesuras inclusum est ea ipsa re majorem accipit vim et gravitatem, etiam si suo loco positum est:

O Meliboe, || *deus* ||| *nobis* || haec otia tecti.

Namque erit ille || *mih* ||| *semper* || *deus* |||| : illius aram...

24. Item, cum id repetit (2, 7, 18), Cicero scribit: «divinationem, quam dicebas praesensionem esse rerum fortuitarum».

25. Hic praeter inversionem ejus enuntiationis quae a verbo «timendi» pendet adest *prolepsis* quoque vocabulorum «rem frumentariam».

26. Praecipue in saltu quo vocabulum quoddam quod in fine versus expectatur in initium versus sequentis cadit (ut *Aen.*, 2, 304) et vice versa (ut *Aen.*, 10, 195 et jam in versu Bucolicorum supra laudato «illius aram») : gallice «rejet» et «contre-rejet».

Oh! Mélibée! [*c'est*] un dieu [*qui*], pour nous, a créé ces loisirs-ci.
 Eh oui! il le sera, Lui, pour moi, toujours, un dieu: Son autel...

In primo versu duo vocabula, quamquam suo loco posita sunt, tamen propter caesuras magis conspicua fiunt; in secundo ex quinque vocabulis quattuor majorem vim acquirunt, quamquam unum tantum de suo loco motum est (id est verbum «erit») et alia suo loco manent, quia caesurae quattuor iis vocabulis majorem dignitatis gradum praebent: ita Vergilius peritissimus artifex est, qui conatibus minimis effectus maximos producit.

Non tamen ideo credendum est inversiones et disjunctiones vel proprie poëticas esse vel in oratione soluta satis raras esse: nam vocabulorum ordo *rectus* vel logicus vel rationalis vel *grammaticalis*, qui frequentior esse deberet, re vera *rarius* invenitur, nisi in legibus et in libris grammaticorum et agriculturalium; *inversus* autem ordo, oratorius vel *patheticus* vel *emphaticus*, qui rarius esse deberet, re vera multo *frequentior* reperitur, praecipue apud oratores et poëtas, non in paucis tantum, sed in *plurimis* enuntiationis *vocabulis* atque etiam apud quosdam scriptores, maxime apud poëtas, paene in *singulis* vocabulis; in argentea etiam aetate Tacitus et jam Livius, dum sibi optimum vocabulorum ordinem quaerunt, nimium ea cura sollicitati, eum ordinem modo singulari, quamquam interdum mirabili, quasi detorquent.

Igitur, si ejus optimae vel etiam nimis subtilis vocabulorum collocationis rationem neque habemus neque reddimus, cum antiquos scriptores in linguas hodiernas convertimus, magnam et saepe exquisitam partem perdimus non solum vocabulorum, sed etiam cogitationum; praeterea proprium uniuscujusque scriptoris scribendi genus nec plane nec optime in conversionibus nostris exprimitur; item, si, cum ipsi latine scribimus, eum vocabulorum ordinem neglegimus, neque tam breviter neque tam subtiliter dicimus.

Ex eo autem quod vocabula tam frequenter ordine non recto reperiuntur, grammatici et interpretes nostrae quidem aetatis censere videntur vocabulorum collocationem in lingua latina et graeca omnino liberam atque etiam paene *libidinosam* esse. At re vera ea «libertas» non «licentia» esse mihi videtur, sed *rationi et animo plane consentanea* esse et subtiliter composita esse eo consilio ut etiam minima cogitationum et vocabulorum discrimina vel differentiae in pleniore luce ante oculos ponantur, non solum in latinis sed etiam in graecis scriptoribus et in his non solum apud sophistas et eorum discipulos, qui philosophi et oratores maximi fuerunt, ut Plato et Demosthenes, sed etiam apud poëtas antiquissimos, ut ipsum Homerum; item in latinis non solum apud Ciceronem, Caesarem, Sallustium, Livium, Tacitum, sed etiam apud Vergilium, Horatium, Ovidium. Intellexerant enim hi maximi scriptores se suas cogitationes et animos optime expressuros esse si ei legi obtemperarent quae in aureis quidem saeculis semper viguit: *justum vocabulum justo loco positum*.

Prof. ALBERTUS GRISART

De Josephi Famiglietti Carmine quod "In Pii IX Pontificis Maximi ab Urbe abitum et Cajetam adventum" inscribitur

Calamitosa tempora, quibus Pius IX, Pontifex Maximus, ecclesiae gubernaculum retinuit — Petri navicula enim aestuosas per undas incerta jactabatur — catholicorum annalium gravissima haberi solent, quippe quae inermem Senem, in terris Christi vices gerentem, viribus tantum adnsum suis colluctantem viderint cum pervicacibus adversariis, quibus prostratus cessisset nisi, immortalis spiritus lymphas hauriens, procerae quercus instar, firme stetisset eodem animi ardore militis illius qui neque hostium gladio neque morte deterreatur impavideque hostilibus impetibus consistere contra non desinat. Objurgationis execrationumque fulmina in eum conjecta ab illis praesertim qui Romanum Pontificem civili in Urbe auctoritate demovere constituerant paternum Pii animum exacerbatum dilaniaverunt atque effecerunt ut in allocutionibus et in litteris encyclicis ad catholicum orbem missis crebro lamentatus sit rerum discrimina ad quae perventum nimiamque qua continuo vexabatur hominum acerbitatem. Multa tum in Eum undecumque coniciebantur tela: in Pasquini ac Morphorii epigrammatibus, dicitatis salisque plenis, potissimum conspici potest quanta vehementia Petri Solium adversarii injuriis contumeliosisque verbis aggredi ausi sint; qua de re in illis legendis gaudium malivoli, boni autem aegritudinem celare non poterant ac vovebant fore ut, simultatibus tandem repositis, pax inter unius nationis homines instauraretur concordiaque quam primum vigeret. Pii Pontificatus, annis cruciatibusque redundans («Crux de Cruce», Malachia de eo ait), prius quam quandam civium concordiam novisset effrenatamque licentiam tantillum compressam conspiceret, in gravissimis calamitatibus versatus est ipsumque Pastorem in exilium Cajetam euntem luxit vacuusque paulisper mansit.

Pontificis abitus ingenti dolore haud paucos Romae percussit eorumque animos aegritudo maestitiaque invasit quandoquidem Pater Communis Urbe egredi aliosque fines attingere cogebatur: Cajetae incolae autem, Summum Pastorem libentissimo animo accepturi, exultabant Deoque Optimo Maximo grates agebant voventes tantum Hospitem quam maxima animi tranquillitate, gravi maerorum sarcina deposita, in regione illa quam Deus tam pulchram effinxerit atque caeruleum mare dulciter lambat, una cum comitibus, vitatis periculis, esse fruiturum. Ubique tum in campana regione maximeque Cajetae homines bono praediti animo merum gaudium ostendebant, quisque pro virili parte operam dabat ut Augustus Exul honoribus, pro injuriis in Urbe acceptis, ad majestatem suam pertinentibus excoleretur; auctor

quisque quid sentiret et soluta oratione et carminibus decore expromere entebatur; vulgus tandem plaudere aebat animi illa sinceritate quam campana gens omnibus temporibus adhibuit cordisque abundantia quae campanos totius Italiae jucundissimos, vel nobili vel ignobili loco ortos, homines effecit.

Josephus Famiglietti, in Collegio Neapolitano a litibus civilibus judicandis Regius Procurator, gaudium suum civiumque ostendendi causa, carmen effinxit in cujus versibus Pontificis laudes nectens Apostolici Peregrini Carmen, Neapoli in lucem editum anno MDCCCXLVIII et ab auctore dicatum «Pio IX Pontifici Maximo — Tutori Sanctissimo Religionis — Principi Indulgentissimo — Qui — Nulla justae Libertatis Tutela — Civibus denegata — Populi Romani Dignitatem restituit», haberi jure potest maximum documentum universalis gaudii quo populus ac Ferdinandus II Borboniensis, Siciliae Rex, Augustum Exulem persecuti sunt et in campanam urbem receperunt: «Dum audaciorum hominum — sacrilegam vim evaderet — atque Ferdinandum II P. F. A. — Siciliarum Regem — Sibi merito parem — religione ac benevolentia insignem — experiretur — Devoti animi testimonium». Die quo Pius Cajetam pervenit omnium corda gaudium effundunt, obviam Ei omnes ire, comitari, Eum alloqui avent:

«Iam tandem illuxit votis precibusque vocatus
Aureus usque dies, toto memorabilis aevo.

.
Iam tandem, Pie Magne, Pater Sanctissime, nostras
Numinis auspicio venisti sospes ad oras!
Venisti profugus tot post discrimina rerum,
Ingratae linquens fatalia moenia Romae,
Et nostris nova dona ferens, nova gaudia terris!
Hinc bene felici felicia verba diei
Conveniunt, hilaresque effusi e pectore sensus.
Hinc tristes abeant curae, lacrymaeque, metusque,
Et pavor, et gemitus, saevum genus omne malorum.

.
Publica sic late exultans se tollit ad astra
Laetitia, et Tibi, Sancte Pater, qui numine caeli
Frustratis scelerum insidiis, dirisque periculis
Nos apud incolumis resides tutoque receptus,
Gratatur, ceu cogit amor, pietasque, fidesque».

. . . . quandoquidem Pater in tuto receptus pericula effugit gratoque dilectissimorum filiorum agmine tegitur procul ab Urbe illa ubi jam serpit impius error virusque tartareum incautas agitat mentes:

«Quippe prius norat stygiis infecta venenis
 Invaluisse diu, lateque inserpere regnis
 Dogmata, iam pridem quae severat impius error.
 Est hic ab antiquo doctus furialiter ausis
 Immiscere novis male cauta in pectora virus
 Tartareum, ac odiis falsa sub imagine vanas
 In Numen, sacra, et Reges incendere mentes,
 Claraque probrosis praetexere nomina culpīs.
 Hinc Pius, igne calens sancto, sua regna suosque
 Sub blanda satagit populos ditione tenere,
 Iustitia, pietate, et pace labantia saecula
 Firmare, et veterum detergere damna malorum».

Caecitas autem omnibus caliginem obducit necemque ipsis affert inson-
 tibus qui nihil triste peragunt nullaque, ne minima quidem, inficiuntur
 macula. Quis non novit injustam Peregrini Rossi mortem, de quo Josephus
 Famiglietti in carmine hoc mentionem facit cujusque miserandam finem tam
 vivide repraesentat ut crudelissimae ministri neci adesse paene dixeris?

«Namque erat illa dies, qua rursus rite senatu
 Accito et fervente foro, gesta ante referre
 Omnia, et indubiis debet iam prodere verbis,
 Consiliis quibus inde foret, studiisque regenda
 Publica res, sceleris ne corruat acta furore.

.
 Propterea ingreditur dum limina sancta senatus,
 Conscelerata manus scelerato heu impetit ense,
 Occidit et media populi confossus in aula!
 O scelus infandum, nostrique infamia saeculi!
 Te ne igitur, Peregrine, eheu tam dira manebant
 Fata, ter impia fata! Nihil te tale merentem?
 Te fera proditio, scelerumque licentia praiceps
 Abstulit insontem, et violento funere mersit!».

Post interfectum Pii ministrum conscelerata turba in Pontificem inve-
 hitur Eique, tanquam dignissimo patri improbi filii, maledicit:

.....«Insurgens clamoribus alte
 Pontificem gravibusque minis, saeveque tumultu
 Ausa est tentare, infamique lacessere bello,
 Ut sibi seditione potens quam plurima captet
 Principe ab invito temeraria, turpia, iniqua!

.

Nunc ego quid memorem turbis et milite sancta
 Pontificum violata adyta, augustosque penates
 Antea inaccessos vulgo pedibusque profanis,
 Effractasque fores, incensaque limina flammis,
 Perque cavas et tela et saxa iniecta fenestras!
 Quid vero Helvetias, fidissima pectora, turmas
 Fulmineis iaculis, densis gladiisque fugatas?
 Tu tamen, o sanctum Caput, o vis proxima caelo
 Vis inconcussa et divo bene cognita Petro,
 Impavidus cernis rabidos crebrescere motus;
 Nec Te consilii jubar, et constantia mentis
 Unquam destituit rerum discrimine tanto».

Seditio ardet, in dies increbrescunt rabidi motus. Quid nisi fuga inermi
 Antistiti restat? Insons Pius, itineris pericula oppetens, Bavarensi Comite
 Spaur auctore, dilectam urbem, maestissima in corde agitans, noctu exul
 fabulose deserit:

«Nox erat illunis vicesima quarta novebris,
 Non longo expectata die, totamque per Urbem
 Cuncta quiescebant, dum regia limina servant
 Excubiae hostiles, quarum modo fallere curas
 Est opus, est labor! At Spaur virtus provida et Harcourt
 Conventis pactisque modis (mirabile dictu!)
 Eludit vigiles centeni luminis Argos.
 Nempe Harcourt vario turmas sermone moratur,
 Et Spaur internos ingressus rite penates,
 Mox per inaccessos aditus ad publica ducit
 Atria Pontificem, mutata veste latentem.
 Currus ibi prope fugientes excipit ambos,
 Et celer in patulas rapido ruit impete postes;
 Perque vias late fervens creberrimus axis
 Pergit iter, donec pertingit ad ostia nostrae
 Cajetae, quae jam transacti est meta pericli,
 Et sedes segura diu, requiesque laborum».

Tertia jam aderat lux «qua vota patentia mundo» constituerat complere
 Pius Divinaeque Triadi referre accepta meritas ob munera grates. Ferdinandus
 Rex ejusque uxor una cum fidissimo populo in Dei templum se conferre
 in animo habebant ob vitata, Deipara intercedente Virgine, itineris malivo-
 lorumque nuper pericula. Dies festus exstitit ille quo Pius devotum adivit
 Triadis templum «assurgens imis e vallibus alte» dum splendet aureus Cam-

paniae sol. quasi omnia laetificare vellet, aere resonuerunt turres, clangoribusque tum aether personuit:

«At postquam templi summa ad fastigia ventum est,
Mox Pius inflexis genibus, manibusque supinis,
Relligione calens venerabile Numen adorat.
Praesidium caeleste petit sibi, regnaque Divis
Omnia commendat Superis, veniamque precatur
Pro populo infenso sibi, sunt quia pectora prorsus
Nescia quid faciunt, propriae et studiosa ruinae!

Commoti animi gaudioque corda perfusa ubi

..... Pius ipse adytum divino percitus oestro
ingreditur, cupidusque petit, qua celsius, aram,
Hostia caelestis pretioso invecta metallo
Et spissis rutilisque micat circumdata flammis,
Statque ingens fidei signum, Christique laborum,
Praesentis vitae robur, pignusque futurae».

Auctor tandem fervidas extollit ad Deum preces ut benignum Pium servet Vaticanaeque Arci Eum quam primum iterum reddat omnesque injurias ab amantissimo Patre depellat. Operae pretium carmen hoc repertum attentissime legere: in eo non solum complures Josephi Famiglietti in carminibus condendis perpoliendisque dotes invenimus (nam in juventute «satis luserat» atque antiquos vates percallebat), tum etiam Pii tempora vivide praesentantur una cum aegritudine illiusque Pontificis calamitatibus; quam ob rem in Neapolitani Auctoris versibus legendis multum proficimus deque tristibus temporibus illis plurima discere possumus.

ANTONIUS PAGANO

ITER DANTIS IN DEUM INFERNUM

VESTIBULI STYGII VILISSIMA TURBA

Inf., c. III, vv. 19-51

*Transfuga pugnae cuiuslibet.
Ignavia*

Ipsae suis rapiens manibus, dum fronte serena
me dubium recreat, dux in aperta trahit.

Haec gemitus, planctus, vacuum reboantia cassum
lumine; proinde meae mox maduere genae.

Linguae discordes, horrendaque dicta, ululatus
et querulae voces et manuum strepitus

pulsabant tenebras, circum versante tumultu
continuo, veluti turbine arena rotans.

Tunc, mihi nam trepido jam tempora cinxerat horror,
«Quos fontes» gemui, «sic dolor excruciat?»

«Supplicium datur hoc» retulit, «quibus crida vita
cum labem fugit, tum sine laude fuit.

Angelicam turmam comitantur, quae sua stulte
damna timens, renuit non renuitque Deo.

Hos Erebus prohibet, polus expulit; imminuatur
ne decus hinc caelis, dedecus inde reis».

Atque ego: «Quid miseros stimulis ita vexat acerbis?»
«Expeditam paucis sat tibi» doctor ait.

«Ad nihilum vellent, spes est sed vana, reverti;
aut aliam sortem quamlibet esse datam:

viles sunt adeo, qui hoc caeco in gurgite vivunt.
Spernit eos hominum fama, nec ulla sonat;

Iustitia et Pietas genus istud respuit aequae.
Ne cures illos; despice praeteriens».

FRANCISCA ET PAULUS

Inf., c. V., vv. 67-142

*Perditus in caeco
turbine caecus amor*

Hinc mihi Vergilius célebres mille amplius Umbras
monstrabat digitis, nomine quamque suo;
atque ita, dum veteres memorat dominasque virosque,
incubuit pietas, ut quasi deficerem.
«Illis sponte loquar» coepi, «quos poena revolvit,
spiritibus geminis, flamine tam levibus».
Is tunc: «Arcessas propiores», inquit, «amorem
quo anguntur miserans; ilicet et venient».
Cum prope curvat hiems: «Vos una o vortice lassi»,
clamito, «state, precor, si modo nemo vetat!».
Quales approperant solito de more columbae,
quo dulcis nidi fervida cura rapit,
penna praecipiti liquidoque per aëra lapsu;
aethera non aliter transnatat horrisonum
mitis uterque preci Didonis ab agmine: tantum
vox valuit, maestis qua resonabat amor.
«O animans, comis facie, sermone benignus,
abdita qui peragras squalida regna, tuens
nos qui sanguineum quondam depinximus orbem;
si staret summi Regis amicitia,
suave foret, nostri quoniam misereris amanter
exitii, pacem sollicitare tuam.
Audiri ac dici vobis accepta, vicissim
fas est si, veluti nunc facit, aura tacet.
Flumina ubi Eridanus cum pace sequacia captat
in mare discumbens, hic mea terra sedet.
Culti cordis Amor dux, forma hunc impulit uri,
dein mihi praerepta; qua nece pungor adhuc.

Me, quia reddit Amor, cum quisquis amatur, amantem,
vulnere percussit, quod patet usque dolens.

Ambos mersit Amor: dirum, a quo vita perempta est
nostra, Caina manet». Talia verba data.

Has laesas cum sensi Animas, me flectere frontem
contemplans: «Quid agis mente?» magister ait.

«Qui dulces motus, dulcissima quanta cupido,
his fuit» ingemui, «labis acerba vial».

Dein illis: «Recolens, Francisca, miserrima fata
haec tua commoveor tristis itemque pius.

At cum dulcis erat spes, dic cur, quomodo, cordis
vicèrit ancipites ardor». Et illa mihi:

«Nullus in aerumnis horas meminisse beatas,
heul dolor exsuperat: dux tuus ipse monet.

Sed si tantus amor casus exordia nosse,
non secus atque loquar, qui lacrimans loquitur.

Lansloti¹ vicibus delectabamur amanti
solus cum sola; pax erat alta loci.

Fabula saepe ciet visus vultusque dealbat,
sed tamen una simul pagina perdomuit:

dum legimus cupidum supra ridentia labra
figere amatorem basia tenta diu,

hic, qui a me nulla poterit jam morte revelli,
os junxit labiis corde tremante meis.

Exstitit et scriptor leno Galehotus² et ejus
quae nobis tacuit charta remota dehinc».

Talia dum levis Umbra fremit, sic altera maerens
fundeat lacrimas, ut pietate mihi

tunc fere sim visus subitae succumbere morti:
et cecidi, veluti corpus inane cadit.

1. Ex vocis flexu in gallico nomine *Lancelot* (Lans'lòt).

2. Ex vocis flexu in nomine gallico *Galehaut*.

PHARINATA

Inſ., c. X, vv. 22-93

*In homines ferreus,
impus in Deum*

«O Tusce, ignita qui vivus in urbe pererras
ore decora loquens, te rogo, siste pedem.

Patria sat sermone patet tua nobilis illa,
cui fortasse nimis jam gravis ipse fui».

Exiit extemplo quodam vox ista sepulcro;
proinde timens lateri me ducis applicui.

Qui: «Cur» increpuit «nutas? adverte, videsne?
e tumulo arrectus stat Pharinata suo:

artubus a cinctu supereminet, aspice, totus».
In facie sed jam lumina fixus eram;

is vero attollens surgebat pectora, frontem,
sicut et infernum sperneret indomitus.

Mox ad eum pepulit dux inter flammea busta
me vigil admonitum: «Verba fac apta legas».

Spectavit me cum subii, tuitusque parumper:
«Qui tibi majores?» is quasi acerbus ait.

Utque ego parendi studio celer omnia coram,
nil reticens illi percipienda dedi,

contractus ciliis modicum suspexit, et inde:
«Ardenti haec odii fomite tota meo

gens adversa stetit generi, partique mihique:
ut bis illius robora dispulerim».

«Undique, pulsa licet, rediit semel illa iterumque;
arte sed hac» retuli, «gens male vestra caret».

Tunc subito quaedam mente tenus exstitit Umbra,
in tumulo genibus, judico, flexa suis.

Os anceps circum tulit, ut si cernere vellet
et comes alter ibi me prope numne foret;

qua spe dejecta: «Tenebrosa per atria» flevit,
 «si fultus graderis viribus ingenii,
 natus ubi meus est? tecum cur non iter illi?»
 «Solutus» respondi «non ego tempto viam:
 me vates ductor manet illic, respice, cujus
 grata tuus Guido carmina non habuit».
 Sermo, modusque luis nomen jam panderat ultro,
 quo responsa statim plena fuere mea.
 Protinus insurgens clamavit: «Quomodo dixti,
 quomodo? non habuit? non mihi vivit adhuc?»
 Solis dulce jubar non ejus lumina mulcet?».
 Vixdum perplexum me dubitare videt,
 mutua maerenti nec reddere verba paratum,
 intus procubuit mox resupinus humi.
 At vir magnanimus, primo quem sponte moratus
 attigeram, firmus restitit ora rigens,
 immotus membra, immotus cervice superba.
 «Quod si» continuans dicta resecta prius,
 «hac» ait «arte mei male dein caruere repulsi,
 hoc, magis atque istis ignibus, excrucior.
 Quinque tamen decies non luna repleverit orbes,
 hujus et artis atrox experieris onus.
 Et — dulces utinam redeas hinc sursus ad auras! —
 cur ita, dic, quaeso, legibus usque suis
 usque meos, curnam, populus premit impius ille?».
 Atque ego: «Permagnam funus et excidium,
 Arbia quo late rubuit conspersa cruore,
 nunc nostra resonat tantus in urbe furor».
 Tunc gemuit miser excutiens caput et: «Sociatus»
 annuit «in patriam signa nefasta tuli,
 cumque quidem sociis numquam nisi jure tulissem.
 Huic sed praesidium, cum strepuere simul
 turba ducum victrix: — Pereat Florential — contra
 unius insonuit vox manifesta mei».

Joannes Ambrosi

NOVA ET VETERA

ITER TRAMINE FECI

1. Joannes Gundisalvius, feriarum aestivarum nactus opportunitatem, aliquas Hispaniae urbes invisit. Cum autem ad illum consulendi causa venissem multa mihi narravit, ac qua est animi comitate et benevolentia ostendit quibus ipse vocabulis res novas latine expresserit, quibusque cum doctioribus viris —qui Congressibus ad linguam latinam vivam reddendam adfuerunt— in itinere colloctus sit.

2. En tibi, quo modo iter paraverim atque confecerim, mihi dixit. Cum iter suscipere constituo, primum, indicem traminum¹ diligenter inspicio et commodiorem horam et tramen² velocius seligo. Deinde omnia quae opus erunt ad viam jucundiolem ducendam aut ipse aut uxor sedulo parat: vidulum³ in armario reconditum quaero, et in eo quae ad corporis ornatum et comptum spectant —ut

1. INDICEM TRAMINUM [*guta de trenes - indicateur*]: distingue a «charta traminum», id est *mapa ferroviario - carte du réseau*.

2. TRAMEN [*tren - train - treno*]: non est cur plurimos PALAESTRAE LATINAE locos, in quibus aut ipse scripsi aut alii de voce egerunt, iterum referam; praecipuos tamen conferas, quaeso: PAL. LAT., 26 (1956) 19 - 28 (1958) 407. Id tamen compertum ac pro certo habemus: I. vocem *tramen* esse vere latinam, nam apud Grammaticos (cfr. *Keil*, v. IV, p. 584, 48; *Barwick*, v. V, p. 463, 18) et praesantissimos lexicographos eam legimus: Ernout-Meillet (s. v. *trama*)...:

«d'où *tramen*, tardif»; Walde-Hoffmann; Forcellini (s. v. *trama*): «Sic et *tramen* ejusdem significatus [*ac trama*], a *traho*, ut a *nosco nomen*, a *luceolumen*»; Freund, Gaffiot, Gradenwitz...

II. *Tramen* igitur ex intimo sermone latino, ab antiquis scriptoribus —non a nobis deductum est—; et quanquam non est purae latinitatis, sed eadem forma ac multae voces, quae in *-men* desinunt, est efficta¹.

III. De ejus tamen etymo inter etymologos disceptatio intercedit, nam ex eorum sententia cum *trans* aut *trameo* aut *trama* jungitur (cfr. PAL. LAT. 27 (1957) 31-32).

1. Neque opus est —ut commentatur Prof. J. Prill in Soc. LAT., 2 (1934) 48— a vocabulo infimae latinitatis quod est **trahimen* ad «tramen» venire, —quasi nos hoc iterum effingamus— cum jam in lingua latina habeamus.

machinulam rasoriam electricam⁴, penicillum dentarium⁵, sudariola⁶, aliaque,

IV. Quod si *tramen* in thesaurum latinitatis accipimus, non novum inducimus vocabulum, sed primigenium sensum ad novam rem significandam — ut perpetuo in nostris linguis fit — producimus.

Ergo a): non ita recte vir illustrissimus Card. A. Bacci in *Latinitate*, 4 (1956) 11, n. 19, et nunc in *Lexico*⁴ (1963, s. v. *ferrovia*): «Perperam autem, inquit, a nonnullis ad hanc rem (= *treno*) significandam *tramen*, vel *tramentum* proponitur, quae quidem verba Folenghianam linguam sapiunt»; b) et ex dictis immerito vox Folengiana habetur cum non ex vernaculis *tren - train - treno* latine faciamus *tramen*, sed rei novae nomen aptamus *vere* latinum, et in verborum penuria potius de latinis verbis vititemus quam ab aliis mutuam accipiamus; c) quanquam non desunt praestantissimi scriptores qui vocem graecam *hamaxostichos* usurpant, — salva tantis viris reverentia — eorum sententiae non suffragamur: est enim vox exera — non necessaria —, longior, parum rei propria, captu omnibus difficilis. Neque Plautus commemorandus est (cfr. *Latinitas*, 4 (1956) 12 et BACCI, *Lexicon*⁴) ut aliquod fundamentum voci «*hamaxosticho*» tribuatur, qui voculam «*hamaxari*» effinxerit, cum eo loco editiones criticae (Oxontensis, Budeana, Georges, *Lexicon Plautinum* a Gonzá-

lez Lodge paratum) *amplexari* legant: «Ut ego me ruri *amplexari* mavelim patulam bovem (PLAUT. *Truc.* 2, 2, 22 (277)).

3. VIDULUM [*maleta - valise - valigia*]: «vidulus est sacculus ex corio, quo pecunia vel aliud quippiam itineris causa reponitur (FORCELLINI, s. v.). Major est quam «bulga» [*maletín*], nam Plautus in vidulo «inesse cistellam» (*Rud.*, 4, 4, 86) et «marsupium obsignatum» (*Men.*, 5, 7, 47) dicit. — Alii: «cista itineraria» (SOC. LAT.; *Juventus*, 24, 1, 2, DUMAINE, *Convers. lat.*, p. 276); «cista viatica» (*Juventus*, 21, 2, 27).

4. MACHINULAM RASORIAM ELECTRICAM [*máquina de rasurar eléctrica*]: cfr. PAL. LAT. 29 (1959) 37; quam vocem Card. Bacci in 4.^{am} *Lexici* editionem inseruit.

5. PENICILLUM DENTARIUM [*cepillo de dientes*]: cfr. PAL. LAT., *Ibid.* n. 11-13.

6. SUDARIOLA [*pañuelos - mouchoir - fazzoletto*]: cfr. L. VIVES (*Linguae latinae exercitatio*, op. om. Valentiae, I, p. 285): «Mane paulisper, appende sudariolum hoc de zona, ad nares emungendas et purgandas». Habes etiam apud QUICHERAT: «sudarium SUET. QUINT.; sudariolum APUL.; linteum CAT.; linteolum PLAUT.; mapula ALCUIN.; muccinium ARN.». Apud O. BADELLINO: «sudarium; linteamen; linteolum; orarium; ricinium; facitergium (ISID.)»; Card. BACCI superiora refert: «sudarium, ricinium, linteolum, muccinium, mucinium».

hujusmodi— apte compono. Aliquando pauca viatica⁷, libellos commenticios⁸, fabulam romanensem⁹, —quibus legendis in itinere delecter— adicio; quae cum chartariolo¹⁰ et codicillo plagulis discindendis¹¹ ad res perscribendas in bulga¹² recondo.

3. Quibus apte instructis, ad stationem ferrivariam¹³ pergo, in magnum vestibulum tesseris comparandis¹⁴ ingredior; seriem¹⁵ hominum inquirō qui idem, quod ego, iter aggrediuntur; parumper exspecto, ad tesserarum forulum¹⁶ accedo,

7. VIATICA [*provisiones; dinero para el viaje*]: «Quidquid itineris agendi causa necessarium est, sive pecunia sive cibus sive vasa, vestis, etc.» (FORCELLINI, s. v.).

8. LIBELLOS COMMENTICIOS [*libros de cuentos*]: cfr. CIC. *De off.*, 3, 9, 39: «Philosophi quidam... fictam et commenticiam fabulam prolatam dicunt a Platone» —GEORGES (s. v. *Märchen*) et alii: «fabula ficta».

9. FABULAM ROMANENSEM [*novela*]: GEORGES, MENGE-MÜLLER, *Lan-genscheidts Taschenwört.*, VALLAURI: «fabularis historia».

10. CHARTARIOLO [*carpeta*]: «integumentum chartaceum, dico, in quo epistulae, chartae, similia reconduntur; cfr. PAL. LAT., 21 (1951) 112 et 133; 29 (1959) 102, n. 33.

11. CODICILLO PLAGULIS DISCINDENDIS [*bloque, bloc*]: nam in his codicillis 'plagulae discinduntur'; pari ratione dixi (PAL. LAT., 26 (1956) 169) de re simili «ephemeridem rebus commemorandis».

12. BULGA [*maletín, bolsa de mano*]: «interpretatur bulga folliculum, hoc est sacculum [*scorteum*] ad brachium pendens... cujusmodi est qui a viatoribus gestari solet» (NONIUS, cfr. FORCELLINI et RICH, s. v.).

13. STATIONEM FERRIVARIAM [*estación (del ferrocarril) - gare - stazione*]:

quae vocis translatio ab omnibus admittitur; P. AVENARIUS (PAL. LAT., 24 (1954) 175) etiam: «aedes stationales».

14. VESTIBULUM [*vestíbulo, sala de entrada*]: tuit 'locus ante aedium januam, inter aedes ipsas et viam relictus, eum in usum, ut qui aedium dominum salutatum venissent, neque in via starent neque in ipsius essent aedibus' (FORCELLINI, s. v.); quem sensum facile in «vestibulum stationis ferrivariae» declinare possumus. —Dic etiam «aulam tesserarum»; cfr. P. AVENARIUS (PAL. LAT., 13 (1943) 17): «...evenit ut illa amplissima aula tesserarum plena esset hominum...».

15. SERIEM [*cola - queue - coda*]: adhibe «seriem» vel «ordinem»; cfr. P. AVENARIUS (PAL. LAT., 13 (1943) 17): «Digito monstrat ultimum seriei locum».

16. TESSERARUM FORULUM [*taquilla - guichet - biglietteria*]: «tesserarum locus, tesserarum forulus» aptae videntur locutiones ex ipsa rei similitudine, cum in statione aliqui sint quasi «loculi seu foruli»; et quam veteres scriptores has voces fere plurali numero efferunt, singulari etiam adhiberi possunt. Cfr. P. AVENARIUS (PAL. LAT., 13 (1943) 17-18): «...quae necessaria erat ante forulum tesserarum»; «ad quintum fo-

tesseram primae vel secundae classis¹⁷ cum sede reservata¹⁸ requiro ejusque pretium —cum ad manus pretiorum syllabum¹⁹ non habeam—; vel si nocte iter facio, currum dormitorium²⁰ postulo ut noctu placide quiescam.

4. Alios video in manibus et in tergo onera, capsas²¹, vidulos, quasillos²², bulgas, omnis generis mercium et regularum onusta, comportantes. Ipse tamen iter faciens pauca fero et illud Sapientis arripio dictum: «Omnia mea mecum porto»; qua re opus non est ad sarcinarum forulum²³ accedere neque syngropham vectoriam²⁴ sumere neque sarcinam in reconditorio²⁵ tradere custodiendam.

Deinde in crepidinem²⁶ exeo, viam ferream²⁷ inspicio; cum nonnulla sint

rum...»; «petit transennam quinti foruli...», alia. —DUMAINE (*Convers. lat.*, p. 276): «tesserarum portula»; TEMPINI (*Manuale di convers. lat.*, p. 169): «tesserularum diribitorium»; Card. BACCI: «tesseræ viariae (viatoriae) diribitorium; schedulae viatoriae (viariae) diribitorium»; P. JOVEUS (*Candidatus Lat.*, 2 (1929) 26): «Vide'n tesserariam?»: *ives esa taquilla?*, alibi (PAL. LAT., 6 (1936) 91): «tesserariam fenestellam»; et P. AVEVARIUS (PAL. LAT., 13 (1943) 57): «versus transennam foruli tesserarii».

17. TESSERAM PRIMAE, SECUNDAE CLASSIS [*billete de primera, de segunda clase*]: primigenium vocis classis sensum producimus et aptamus; cfr. P. JOVÉ (*Candidatus Lat.*, 2 (1929) 26): «pro diversa loclamentorum classe... prima, secunda, tertia»; P. AVENARIUS (PAL. LAT., 13 (1943) 18): «postulat duas tesseræ secundae classis Cuneum».

18 CUM SEDE RESERVATA [*con reserva, con asiento reservado*].

19. PRETIORUM SYLLABUM [*tarifa de precios*]: Cfr. *Candidatus Lat.*, 2 (1929) 26: «Syllabus varius est pro diversa loclamentorum classe, quam elegeris prima, secunda, tertia»; et *Ibid.*, 3 (1930) 10: «Syllabus pretio-

rum». ZENONI: «pretiorum index». Vide alia apud Quicherat, Badellino, Luciano.

20. CURRUM DORMITORIUM [*coche-cama - wagon-lit - vagon-letto*]: JOVÉ (*Candidatus Lat.*, 2 (1929) 27; PAL. LAT., 29 (1959) 147, n. 32; TEMPINI (*Manuale di conv. lat.*, p. 169): «carruca dormitoria».

20. CAPSAS [*caja, bulto*].

22. QUASILLOS [*cesta*]: 'parvus qualus' [=cesto].

23. SARCINARUM FORULUM [*taquilla de equipajes*]: dic «forulum» vel «loculum, cfr. supra n. 16.

24. SYNGROPHAM VECTORIAM [*ta-lón*]: id est syngropha, tessera 'qua merces in tramine vehantur'.

25. RECONDITORIO [*consigna*]: quam vocem Sanctus Isidorus Hispanensis rei simili imponit: «Apotheca autem vel horrea a Graeco, verbum ex verbo, *repositoria* vel *reconditoria* dici possunt, eo quod in iis homines elaboratas fruges reponunt» (*Etymol.* 15, 5, 8) Ideo et nos *reconditorium* vel *repositorium* dicere possumus.

26. CREPIDINEM [*andén - quai, trottoir - marciapiede*]: Cfr. P. JOVÉ (PAL. LAT., 6 (1936) 91): «tempus ineundae *crepidinis* (aut *aulae*) unde conscenditur tramen»; P. AVENARIUS

Res suis nominibus latine designantur

1. crepidinis protectum	<i>cubierta de andén</i>
2. Itinerum ferriviariorum descriptio	<i>plano de los itinerarios de los F. C.</i>
3. foruli, loculi, orum, (tesseraria)	<i>taquilla</i>
4. globulus electricus	<i>globo eléctrico</i>
5. diariorum, actorum diurnorum	<i>quiosco de periódicos</i>
6. minister, tri	<i>dependiente</i>
7. viatores, vectores	<i>viajeros</i>
8. saeptum, i	<i>valla (de separación)</i>
9. viatores sumunt tesseram	<i> cogiendo billetes</i>
10. gerulus, bajulus, i	<i>mozo (de estación)</i>
11. in serie stant	<i>haciendo cola</i>
12. currus, us; carrus, i	<i>vagón</i>
13. horologium, ii	<i>reloj</i>
14. proscriptiones, proscripta, orum	<i>carteles anunciadores</i>
15. index, tabula nuntiorum	<i>letrero indicador</i>
16. arcae et fasciculi	<i>baúles y paquetes</i>
17. fasciculorum repositorium	<i>mesa guardapaquetes</i>
18. vidulus, i	<i>maleta</i>
19. administer; bajulus, i	<i>empleado</i>
20. carrulus, i; plostellum, i	<i>carretón</i>
21. crepido, inis	<i>andén</i>
22. filum fluenti electrici	<i>hilo de la corriente eléctrica</i>
23. machina tractoria electrica	<i>locomotora eléctrica</i>
24. fumus, i	<i>humo</i>
25. vaporitrahā, ae	<i>locomotora de vapor</i>
26. palus; longurius, ii	<i>poste</i>
27. tesseram terebrat	<i>taladrando el billete</i>
28. vallum discriminis	<i>barrera de separación</i>
29. petasus, i	<i>sombrero</i>
30. apparitor, oris	<i>botones</i>
31. acta diurna legunt	<i>leyendo el periódico</i>
32. (potionem) frigidam in thermopolio su-	<i>tomando un refresco en el bar</i>
33. cafeopola, thermopola, ae	<i>barman</i>
34. cartibulum (ostentationum)	<i>mostrador</i>
35. lagoena	<i>botella</i>

curricula²⁸ —ut euntibus et redeuntibus traminibus expeditus optusque detur locus—, curriculum, in quo consistit tramen mihi arripiendum, inquirō.

(PAL. LAT. 13 (1943) 18): «porrigebat rem ab ipso relictam in foruli crepidine»; LURZ (*Soc. Lat.*, 1952, p. 3, s. v. *Bahn*), et alii.

27. VIAM FERREAM [*ferrocarril, linea de tren - chemin de fer - ferrovia*]: P. Avenarius adhibet «viam ferream» (PAL. LAT., 13 (1943) 16); «viam feratam» (PAL. LAT., 13 (1943) 53; 20 (1950) 183-184); «ferriviam» (24 (1954) 175); «ferroviam» prius saepe usurpaverat —ut alii—, quam prudentius deinde abiecit¹. TEMPINI (*Manuale di convers. lat.*, p. 169): «ferrovia, ferrivia»; COGNASSO (*Il latino*, s. v.); «ferrata via; ferrivia, ferrea via; ferrovia; via ferreis axibus munita...»; easdem leges voces apud Badellino, Lurz (*Soc. Lat.*, 17 (1952) 3, s. v. *Bahn*), Card. Bacci.

28. CURRICULA [*via, linea - voie (rails) - binario*]: agimus de binis illis regulis ferreis in terra stratis quibus currus ducuntur, et per quas incedens tramen currendo *curriculum* perficit. Audi P. Avenarium (PAL. LAT., 20 (1950) 184): «Paria illa curriltum quibus demum ferrea via efficitur, mihi erunt *curricula*. Itaque... te properare jussero ad tertiam crepidinem illudque curriculum, quod ingredienti sit ad dexteram, nam ad sinistram quartum sterni *curriculum*». P. Joveus (PAL. LAT., 6 (1936) 92) «curriculum» *orbitam* dixerat, et ipse quoque P.

Avenarius; sed deinde ex lexicis intellexit «orbitam» esse tantum 'vestigium, rotarum vertigine in terra depressum' (PAL. LAT., 20 (1950) 183) et ideo —verbis supra memoratis— «curriculum» proposuit.

Sed ab hoc «curriculo» (= binis regulis) distinguamus necesse est *singulas* regulas ferreas, quarum unamquamque vulgato nomine *rail - riel* vocamus; quam prius *orbile* diximus (PAL. LAT., 18 (1948) 368-69-70, et *Nova et vetera* —opusc.—. p. 61-63); sed cum *orbile* sit 'pars ipsius rotae' (PAL. LAT., 20 (1950) 185), P. Avenario visum est ab hac voce abstinendum esse, et aliam proposuit. Ergo prius (PAL. LAT., 13 (1943) 68): «Et quoniam de via ferrea loquimur, ipsas illas ferreas regulas, quibus aliqua via ferrea est, quas *rails* et *rotatae* vocant, ut *rotalia (rotale)* nominem, vel «rotabula», hoc est quae ad rotationem pertinent, vel quibus rotantur currus rotae..., inductus sum». Et deinde (PAL. LAT., 24 (1954) 175): «*Rotalia* esse volo quae sunt gallice, anglice atque adeo hispanice *rails*, quibus irrotantur curruum ferriviariorum rotae —nam ita prorsus existimo *rails* ab Anglis ex rotis petita—, et *orbilia* et *orbitas* aliarum rerum excitare spectra, quam illas ferreas periticas quibus in solo defixis lapsus lenitur rotarum».

1. Dr. J. Prill difficultatem in vocabulo «ferrovia» inducendo probe intellexit (*Soc. Lat.*, 2 (1934) 47-48), nam indoli linguae latinae in effigendis compositis repugnat; alia tamen quae ibi commentatur scriptor inutilia prorsus sunt; nulla est ratio probabilis qua a *ferrivia* recedamus.

5. Tramen, carbone calefactum actumque vapore, vaporitrahā²⁹ vehitur; in ea caldarium³⁰ video, fumarium³¹, diribitorium³², sibilum³³, faculam³⁴, tudites³⁵, uncum³⁶, cetera. Vaporitrahæ praesunt fornacator³⁷, qui carbonem e carbonario curru³⁸ subducit ignemque excitat, et machinator³⁹, qui vaporitrahā moderatur ac signis rectoris stationis⁴⁰ obtemperat.

De his vero vocibus *curriculo* et *rotali* lege, quaeso, quae ad P. Avenarium scripsi (PAL. LAT., 27 (1957) 53): «*Rotalia...*, quae vox cum singulas illas virgas seu regulas ferreas designet, singulari numero esse efferendam censeo ita ut singulae sint «*rotale, is*» (*rail, riel*), paria vero *rotalium* quibus via ferrea efficitur — quaeque ab aliis «*binarium, gemini ferratae viae axes, linea ferrata, linea ferroviaria*» appellantur — tu nunc facis *birotalia*, quam quidem vocem non rejicio, sed probabilius mihi est *curriculum*, quod jam diu proposuisti...». — At ...*rotale* P. Caelesti non admodum probatur, quia, ut videtur, proprie significat 'quod habet rotas'; P. Avenarius vero aliquatenus sensum vocis deflectit et intellegit *rotalia* 'quibus irrotentur curruum rotæ'. Sed haec sensum progressio seu productio in quam plurimis veterum vocabulis, insequentibus aetatibus, inquirendo facillime reperimus. Restat igitur — ut optinor — ut *rotale* aut *orbile* recipiamus; nisi forte malimus sensum vocis *currile, is* novare, ex qua (*currile - carrile* = '*carril*') deducta est vox hispanica *carril*, — ut probat J. Corominas (*Diccionario crítico etimol. de la leng. cast.*, s. v. *carro - carril*) — quae, ut compertum est, idem valet ac *rail, riel*.

29. VAPORITRAHA [*locomotora - máquina*]: alii: «*machina motrix, machi-*

na vectrix, machina tractoria», cet.; cfr. PAL. LAT., 26 (1956) 24). TEMPINI (*Manuale di convers. lat.*, p. 169): «*vaporalis machina*».

30. CALDARIUM [*caldera - chaudière*]: dic «*caldarium*» vel «*caldariam*» (cfr. PAL. LAT., *ibid.*).

31. FUMARIUM [*chimenea - cheminée*]: cfr. PAL. LAT., *ibid.*

32. DIRIBITORIUM [*caja de distribución*].

33. SIBILUM [*silbato*]: «*sibilum*» (n.) id intellego 'quo sibilatur'; nam «*fistula, avena, calamus*»... non sufficiunt.

34. FACULAM [*farol*]: dic «*faculam, facem, lanternam*».

35. TUDITES [*tope*]: «*tudes*»: id intellego 'quo tunditur, quo impingitur'; cfr. PAL. LAT., 19 (1949) 109-110) et *Candidatus lat.* 2 (1929) 25.

36. UNCUM [*enganche*]: cfr. *ibidem*, et verbum consonat rei.

37. FORNACATOR [*fogonero - chauffeur*]: cfr. PAL. LAT., 26 (1956) 24.

38. CARBONARIO CURRU [*ténder - tender*]: dic «*currum*» vel «*carrum*»; alibi (PAL. LAT., *ibid.*) «*carbonarium*» tantum adhibui.

39. MACHINATOR [*maquinista - mécanicien*]: in qua voce parum primum sensum deflectimus. TEMPINI (*Manuale*, p. 169): «*machinator, machinae rector vel ductor*».

40. RECTORIS STATIONIS [*jefe de la estación*].

Tramina varii sunt generis ac nominis: communia⁴¹, tabelloria⁴², mixta⁴³, citata seu expedita⁴⁴, rapida⁴⁵; ex quibus plura hodie non vapore sed electricitate aguntur; quae commodiora sunt et velociora ac maxima munditiae ornantur.

Vaporitrahæ post se currus trahit, qui quidem alii viatorum⁴⁶ sunt, alii vero onerarii⁴⁷ et pecuarii⁴⁸, onera, pecora aliaque comportantes.

6. Tu vero iter instituens sic in currum penetrabis: primum, gradum conscendis, portulam aperis, in ambulatiuncula⁴⁹ consistis, loculamenta⁵⁰ inspicis ut locum commodum tibi seligas, sarcinam in reticulo⁵¹ reponis, in sede seu sedili assides. Aestivo tempore ad fenestellam aut in strato currus⁵² store jucundum tibi erit ut rerum praetereuntium conspectum demireris. Currus nocturno tempore aut

41. TRAMINA COMMUNIA [*tren ómnibus*]: cfr. PAL. LAT., 19 (1949) 109-110; Card. BACCI *Lexicon* s. v. *ferrovia*; COGNASSO: «communis, vulgaris tractus».

42. TRAMINA TABELLARIA [*tren correo*]: cfr. PAL. LAT., 26 (1956) 25 et nota ibidem quae de vocibus *posta* et *postalis* scripsi.

43. TRAMINA MIXTA [*tren mixto*]: cfr. PAL. LAT., 6 (1936) 91; 19 (1949) 109-110.

44. CITATA SEU EXPEDITA [*tren expreso*]: dicamus «citatum, citatissimum», vel cum Card. Bacci «citum, citissimum» —ita etiam Egger, *Latinitas*, 3 (1955) 113—; «expeditum» dixi (PAL. LAT., 19 (1949) 109-110); quae quidem vox retineri potest, nam quia est ab omnibus maxime «expeditum» ideo et «citissimum». Dubitatio vero afferri potest utrum «expressum» retineamus, quam vocem adhibuit P. Jové (PAL. LAT., 6 (1936) 91).

45. RAPIDA [*tren rápido*]: cfr. JOVÉ (PAL. LAT., 6 (1936) 91;— 19 (1949) 101-110): ubi «citatum», praeter «rapidum» adhibui, quod aptius, ut videtur, ad illud quod hispanice *expreso* dicimus, imponemus.

46. CURRUS VIATORUM [*vagón de pasajeros, viajeros*]: ita COGNASSO et alii.

47. CURRUS ONERARII [*vagón de carga (furgón)*]: dic «onerarios» vel «sarcinarios»; cfr. (PAL. LAT., 19 (1949) 110 et 26 (1956) 23: eadem refert Card. Bacci.

48. CURRUS PECUARIII [*vagón ganadero*]: cfr. (PAL. LAT., 19 (1949) 110 et 26 (1956) 25; ac reple quae de «carru» et «curru» ibi scripsi.

49. AMBULATIUNCULA [*pasillo, corredor - couloir*]: proposueram «transitum, fauces, ambulacrum» (PAL. LAT., 19 (1949) 110); aptior tamen erit «ambulatiuncula».

50. LOCULAMENTA [*departamento*]: saepius a P. Joveo usurpatur (cfr. *Candidatus Lat.*, 2 (1929) 26; et PAL. LAT., 19 (1949) 109-110).

51. RETICULO [*red - filet*]: ex rei similitudine (cfr. PAL. LAT., 26 (1956) 23); quod si rete non sit, dic «repositorium».

52. STRATO CURRUS [*plataforma*]: simili modo ac fuerat apud veteres «stratum» = 'tabulatum in turri militari' (cfr. FORCELLINI, s. v.).

in cuniculis⁵³ percurrendis electrīde aut alia luce collustrantur. Si quis forte casus aut detrimentum⁵⁴ in itinere evenerit, pulsabulum instantis periculi⁵⁵ pulsatur vel comprimitur.

7. Inspector⁵⁶ advenit, comiter adstantes salutavit et tesseras postulavit comprobandas. Interea, dum colloquimur, cum oliis vectoribus, multas stationes transimus; semaphora⁵⁷ superamus, mutatoria⁵⁸ transgredimur; expectantium voces audimus salutationesque laetantium percipimus: tandem consistit tramen. Hora est prima post meridiem: aptissima quidem hora in deversorio prandium sumendi.

8. At... alia tibi narrabo. Aliquot abhinc dies Montis Serrati nobile Coenobium cum peregrinantium coetu invisi tramine ductus denticulato⁵⁹ —quod quibusdam quasi dentibus ferreis sustinetur ne recedat dum montes reptare videtur—. Cum vero tramen funale⁶⁰ —quod ope funis seu rudentis trahitur— conscendi, magna permotus sum admiratione; mulieres vero pavitantes suspensio animo omnia perlustrabant dum ille funis —a quo omnium nostrum pendebat animus et vita— leniter defluebat.

53. CUNICULIS [*túnel*]: ita multi —Avenarius (PAL. LAT., 13 (1943) 75), Cognasso, Luciano, Badellino, Bacci, cet.—; Cognasso, Luciano, Blone (s. v. *traforo*): «transfossus mons». Alia minoris sunt habenda: «foramen concameratum» (*Juventus*, 21, 6, 85); «subterraneus transitus» (ZENONI, DUMAINE (*Convers. lat.*, p. 277)); «cuniculus fornicatus, canalīs structilis, fossa concamerata» (LIS, *Societas Lat.*, 6 (1958) 45).

54. DETRIMENTUM [*avería*]: simili ratione ac in PAL. LAT., 30 (1960) 219.

55. PULSABULUM INSTANTIS PERICULI [*timbre de alarma*]: cfr. PAL. LAT., 19 (1949) 109-110; de voce *pulsabulum* cfr. PAL. LAT., 31 (1961) 19.

56. INSPECTOR [*revisor, interventor*]: vel «perforator», cfr. PAL. LAT., 13 (1943) 75 et 26 (1956) 23, ubi P. Avenarius «inspectore» utitur.

57. SEMAPHORA [*disco - disque*]: P.

Avenarius (PAL. LAT., 24 (1954) 175: «lumina, semaphora»; EGGER (*Latinitas*, 3 (1955) 112) in rem similem «lychnus index transitus»; Card. BACCI: «index, semaphorus, semaphorus» (s. v. *semaforo*).

58. MUTATORIA [*aguja - atguille*]: cfr. PAL. LAT., 26 (1956) 25; et *Soc. Lat.*, 2 (1934) 48 ubi propositum est. «binarium versatile, declinatorium».

59. TRAMINE DENTICULATO [*tren cremallera*]: nomen rei quadrat; nam «denticulatus» significat 'qui multos dentes habet', ut in serra, in cancris; et illud tramen quasi dentibus reptare videtur. —«Denticulatus» apud Plinium (*N. H.*, 9, 31, 51 (97) —ubi de cancris—, legimus.

60. TRAMEN FUNALE [*funicular - funiculatre - funicolare*]: cfr. PAL. LAT., 19 (1949) 109-110; EGGER (*Latinitas*, (1955) 117): «funalis currus terrestris», et Card. BACCI.

9. Ac suavissima in primis percepi animi voluptatem cum supra cacumina montana velociter cistella illa seu diaeta funi suspensa transvectus⁶¹, supervolavi; per fenestellam inspiciens minutissima mihi visa sunt omnia. 12

Neque desunt aliae funales trajectiones aëriae⁶² quibus rotabili rudenti circumductus⁶³ enavigare per aëra tibi videaris: nam aut telepherica⁶⁴ in montes ascendis aut aëria sella⁶⁵ aut nivitroha aëria⁶⁶: qua transvectione, hiberno tempore praesertim, labilibus soleis supra nivem decurrentes⁶⁷ oblectantur.

Habes, benevole lector, quae mihi nuper enarravit de suis peregrinationibus voluptariis⁶⁸ Joannes noster Gundisalvius.

61. CISTELLA SEU DIAETA FUNI SUSPENSATA TRANSVEHI [*viajar en aéreo*]: ita scripsi in PAL. LAT., 19 (1949) 190-110, quae quidem retineri posse videntur; hunc tamen currum aërium funi suspensum *funalem currum sublimem* Egger vocat (cfr. *Latinitas, Ibid.*).

62. FUNALES TRAJECTIONES AËRIAE [*viajes en aéreo, en teleférico*]: cfr. PAL. LAT., 19 (1949) 109-110 et etiam Lexicon Baccianum (in 4.^a edit., 1963).

63. ROTABILI RUDENTI [AËRIO] CIRCUMDUCI [*viajar en teleférico*]: «rotabilis» est 'qui rotari et in gyrum agi potest' (cfr. PAL. LAT., *Ibid.*).

64. TELEPHERICA [*teleférico - téléphérique - teleferica*]: haec vox —a verbis graecis τῆλε et φέρω deducta— vel feminino genere efferi potest —eritque quasi [*cistella, diaeta*] *tepherica*», ut supra dixi—; vel «*tephericum*», ut saepe neutro genere instrumenta proferuntur, aut in qua «*vehiculum, plostellum, curriculum*» intellegamus.

65. AËRIA SELLA [*telesilla*]: vox simili sensu et ratione in latinum translata.

66. NIVITRAHA AËRIA [*telesquí*]: cum de nivalibus decursoribus (*esquiadores*) agerem, non solum *traham* —vocem ad id non nihil incertam— nos adhibere posse intellexi, sed et novam magis definitam *nivitrahā* fingere, qua pressius significaretur «*traha per nives dilabens*» (cfr. PAL. LAT., 13 (1943) 15-16 et 19 (1949) 109-110); quam nunc necessitate constricti, ex novis rerum inventis, in illum currum aërium «*telesquí*» transferimus, eritque *nivitroha aëria*.

67. LABILIBUS SOLEIS NIVEM DECURRENTES [*esquiadores*]: cfr. PAL. LAT., 19 (1949) 101-110; dic etiam «*nivales decursores*» (cfr. PAL. LAT., 13 (1943) 15-16 et quae P. Caelestis in PAL. LAT., 33 (1963) 198 scripsit).

68. PEREGRINATIONIBUS VOLUPTARIIS [*viajes de sport, de recreo*].

JOSEPHUS M.^a MIR, C. M. F.

P E R O R B E M

Lingua Latina — cui mortuae multi hodiernae aetatis homines fune-
nera jamdiu solverunt... —, adhuc in flore est, adhuc vivit. Multa nuper ad-
versus eam nonnulli scriptores galli verba fecerunt, scripserunt, eamque
acriter oppugnarunt. En aliqua:

«Congruens revera videtur latinam linguam Sorbonnae institui...; ne
vero per septem annos de pueris indefensis hoc linguae latinae docendae
saevissimum sumatur supplicium...»

«Juvenes vitam amant et ideo cadaver omne genus —quamvis linguae
latinae sit— horrorem eis incutit. . .»

Permulti vero scriptores galli iique gravissimi, totis viribus latinam
propugnant, tutantur meritoque affirmant ni lingua latina adulescentes in
scholis erudiantur, optimam hominis aspernabimur partem, id est virtutes
illas quae hominem humanum faciunt.

—Licet superiore *Palaestrae Latinae* fasciculo nonnulla rerum nuntia la-
tine expressa, in lucem edidimus, alia pauca juvat vobis praebere ex quibus
argumentum sumitur latinum sermonem —qui ad res hodiernas exprimen-
das adhibetur— etiam nunc vigere:

Hypocaustum nuntiatur: FORTIS	Conductores operibus aedificandis: URBIS
Vestes: PAX	Currus onerarius ad res transportandas: HISPANIA
Pullus tostus: PROSIT	Pulvis ad vestes detergendas: NOMEN
Horologium: OCTO	Interula: PETRONIUS, ELEGANTIARUM ARBITER

**A die XXIV ad XXIX mensis augusti hujus anni, consociatione
Classicorum Studiorum moderante, Pennsylvaniae ad Philadelphiam, conven-
tus peragetur internationalis. Praecipua quae agitabuntur argumenta, de tra-
goedia erunt graeca, de Homero, de heroica Graeciae aetate, deque discipli-
nis auxiliaribus —de archaeologia, Epigraphia, Papyrologia— quae ad cul-
tum classicum illustrandum vel interpretandum maxime proficiunt. Oratio
auspicalis a clmo. v. R. Carpenter habebitur; clmus. v. P. Romanelli contio-
nem, qua congressus finietur, habebit.**

Inventa Archaeologica. — Post multos labores et operosas effossiones
a peritis factas, tandem vetus Saepinum —urbs romana clarissima quae in
medio Samnio erat sita— quaeque, multas abhinc aetates cultu miro uberi-
que floruit, sese ostendit. Eminent inter alia monumenta digna quae memo-
rentur porta Bojana, inscriptio Tiberii et Drusi coronata atque duobus
captivis barbaris ornata, Forum cujus pavementum integrum est, Curia,
Capitolium, Basilica, Thermae, theatrum cet.

—Nuper sub mari et prope Valentiam ab hominibus subaquaneis mirifica inventa est statua graeca ex aere ficta, quae ad saeculum primum a. Ch. n. pertinet. Alta 1'40 metra, adolescentem exprimit nudam. Haec statua singulari arte facta promissum habet capillum cincinnatum, nasum rectum, labra venusta. Crus dextrum ei deest. Exemplar ita est unum ut omnes consentiant nullum aliud ei par ad litora Hispanica esse inventum.

Cum hoc anno clarissimus humanarum litterarum cultor Kurt Latte septuagesimus aetatis suae annum compleverit, commentarii quibus est index *Philologus* integrum fasciculum tanto viro dicarunt hac latina inscriptione:

KURT LATTE

philologo sagacitate doctrina iudicio integritate eximio
 juris graeci religionis Graecorum et Romanorum
 lexicographiae antiquae peritissimo
 quintum decimum lustrum feliciter ineunti
 hunc fasciculum *Philologi* sacrum esse voluerunt
 editores et scriptores

Sub photographia autem haec leguntur grandioribus litteris
 PORRIGIT HANC FESTIVA COHORS, VENERANDE, COROLLAM:
 ACCIPE SINCERAE PIGNUS AMICITIAE.
 HOC VOTUM EST: LONGUM VIVAS CLARUMQUE SECUNDO
 OMINE PERFICIAS QUOD MEDITARIS OPUS

Philologus 106 (1962)

Fabulae Latinae et Graecae Ostiae in Theatro Romano ad antiquitatem classicam spectantes — magna audientium frequentia — in scaenam proditae sunt. Socii coetus qui inscribitur *«Theatrum Piraeum»* singularem artem praebentes fabulas quibus est nomen *Eumenides, Electra, Medea* sermone graeco hodierno egerunt. Tanta fuit vis gestusque histrionum, tanta ars mimica ut animos revera spectantium commoverint.

—Eodem Ostiae theatro romano ab actoribus romanis datae sunt fabula L. Annaei Senecae *«Apolocyntosis»* nomine et Plauti comoedia cuius est titulus *«Aulularia»*. Est quod laetemur et classicis linguis fortunatiora tempora optemus.

Supremum diem obierunt: — De nuntio nobis acerbo litterisque classicis luctuosissimo certiores facti sumus: Hugo Henricus Paoli, vir ille litterarum latinarum doctissimus praeclarissimusque in Universitate Genovensi Professor, die XXV mensis Novembris anno MDCCCCLXIII de vita migravit. Cujus tanta fuit ingenii fecunditas, tanta copia ut de historia, institutionibus, de re grammatica multa summa perspicuitate et concinnitate scripserit et in lucem dederit. Quis non venustissimas clmi. Paoli legit narratiun-

culas ad docendum aptissimas et ad oblectandum? Fuit etiam elegantissimus poëta qui modo dicendi nitido, numeroso, gravi, lepido plurima condidit carmina. Alterum eum fere Vergilium diceres, divino quodam spiritu inflatum

—Helsinchii in Finniâ clmus. vir Joannes Hildegard obiit. Qui vir eminentissimus fuit latinarum litterarum cultor, commentariorum quibus est index «*Arctos*» conditor, nobilissimusque Studiorum Romanorum Instituti socius.

JESUS ARAMENDÍA, C. M. F.

Notulae de Conventu Argentoratensi

Conventus vivae latinitatis aliquid grave prae se fert. Socii omnes humanissimi viri et feminae faciles sunt ad gratam amicitiam et comitatem; inter socios undique convenientes, amore latinitatis allectos, celerime oritur amicitia, qua quisque similem sibi videns magnopere gaudet.

Quaedam suavissimae memoriae hic meminisse juvat, de quibus, litteris indulgens, amicos certiores faciam.

Die Lunae, Sept. II. — Meridies adest; sine colloquitis imposito, socii autorhaedam publicam ascendimus, qua vehemur ad domum Magistrorum Universitatis, Summum Magistrum omnes salutatum. Hinc inde compulsus, sermonem cum viro, affabili vultu, consero. Undenam tu venisti? Ego sum Graecus. Pro Deum immortalem! Hicne est vir hellenicus? Iterum aspicio: hic vultus, haec facies mihi romana fit; ejusdem generis mediterranei sumus; loquerisne latine? Cui sermoni adhibendo sunt ei quaedam difficilia. Loquar graece: χαῖρε, Κύριε; verba miscemus, et sic amice consociantur verba latina et graeca et gallica, quibus satis nostram aperimus mentem. Ille erat Theseus Tsannetatos, doctor in Universitate Atheniensi. Tunc ille: ecce Στέφανος, filius meus, qui scholas frequentat in Universitate Argentoratensi. Ὡς νεανία μου, quantum gaudeo te videns. Nisi fallor, nunc primum viros graecos video, quos dulces, humanos, modestos esse sentio. Conventus latini sermonis totum «mundum classicum» conjungit. Domum jamjam intraturi, illos amico meo Jacobo Sidera monstro, ut et ipse eorum amicitia fruatur. Exinde inter colloquia Conventus, patrem et filium videbam summe intendentes iis quae dicebantur, die autem Mercurii, Theseus diserte locutus est de Latinitate in Hellade.

Die Mercurii, Sept. IV. — Vota jam prolata sunt; Urbis consul Petrus Pflimlin, in Domo Municipali nos exspectat. Pedibus vias argentoratenses lustramus, ac ne de recta via recedamus aliquos viros praetereuntes interrogamus, tandem locum invenimus. Cupimus Pflimlin videre; id tamen nobis

non licet. Magnus plane vir, pluribus rebus detentus, nos excipere nequit; inde «alterum se» mittit, qui nomine suo nobis «valete» dicat.

Interea sermones miscentur, nunc jam faciliores et amicitiores post tri-
dui commorationem in civitate, praesertim cum discessus jamjam immineat. Quae est illa spectata femina quae cum Patre Caelesti loquitur? Ille me monet: Magistra latinitatis in Jugoslavia, quae sero venit ad Conventum, cu-
jusque proinde nomen in tabulis non prostat. O Domina spectatissima, illa in
natione, cujus multa ignoro, vigetne floretque latinitas? At illa comis, rec-
tissime loquens, de studiis, de rebus politicis deque oeconomicis suae regio-
nis me admonet luculenter, ne de suis revertar ignarus ad mea.

Egredimur. Dies in vesperum declinat. Vespere autem fit cena commu-
nis in Domo Aubet. Nunc solus iter capio ad Plateam Kleber. Ecce virum
non mihi ignotum se offert. Undenam? Ex Africa Meridionali, Viljoen G.
van N., magister in Praetoria. Statim de suis loquimur: Domine, parce mihi,
nollem tibi molestus esse, sed, quid in tua regione de discrimine albos inter
et nigros? Ille tunc rem narrat; haec pugna non est ut in diariis exponitur;
quaestio est perantiqua, implexa..., pacem volumus, non tamen sufficit hanc
optatam rem velle, aut nominare; omnes cupimus ad exitum pervenire. Et
presse facta aperit, quibus nunc demum intellego non leviter homines judi-
candos. O quam humana latinitas, quae mihi viam pandit ut fratres dissitos
proximos habeam eosque melius judicem!

En, semihora restat ante cenam; visne ad cauponam sedere, dum aliquid
bibimus? Ita sane. Alios videmus socios jam sedentes, Batavos, Gallum et
nos. Potum «Coca-cola» petimus alii, alii cervisiam, alius nivatam potio-
nem, et amice bibentes de claris scriptoribus loquimur. Cito fiet cena: Bata-
vus meminit: «nunc est bibendum» Horatii; Gallus, vir lenis verbo atque
barbatus, illa commemorat: «Lugete, o Veneres Cupidinesque» Catulli. Et
rem miram videres, sequor: «et quantum est hominum venustiorum»; alius:
«Passer mortuus est meae «puellae», donec laeti omnes gaudemus, eodem
litterarum gaudio, horam cenandi exspectantes. Quid tandem de cena? Con-
ventus fuit corona amicitiae; cena uberrimus fructus amicitiarum. Vina spu-
mantia ora solvebant quibus dulces nectebantur sermones. Ad finem vergunt
dapes; humanitate, latinitate, musis omnes gaudemus. Post annos licebit
iterum vultus amicos videre?

Fiunt nunc sollemnes contiones. Exsurgunt poëtae; alumnus quidam ar-
gentoratensis populos omnes qui convenerunt distichis memorat. Alii reci-
tant. Nihil tamen altius mihi in mente repostum manet quam Mangeot, lae-
tus vir, quem senecta non curvat, delicias praebens sua sequentia, qua tan-
dem omnes nos fecit una voce, illo praecentore «Gaudeamus igitur..., vivant
professores» animo dulci simul et amaro, cantare.

JACOBUS FABREGAS
In Seminario Barcinonensi Professor

Epistularum inter socios commercium

P. Caelestis Eichenseer ad me scripsit summo se studio perlegisse quae P. J. Sidera de Conventu Argentoratensi in PALAESTRA LATINA, mense decembri anno 1963, accurate narravit. Cumque in eo Congressu de voce quae est rail - riel in latinum vertenda quaestionem habuisset doctor Rambaud, rogavit P. Caelestis quam vocem latine adhibendam proferrem. «Multa jam vidi, inquit, nomina proposita, sed nondum rei vere aptum inveni...».

Ad quem pauca rescripsi cum diligentiore studio rem intra paucos dies perscrutari cuperem deque ea in PALAESTRA LATINA disserere. Quod lectores me fecisse in adnotationibus superioris disputationis cui index Iter tramine feci, intellegent.

Cum autem hanc paravam disputationem ipse P. Caelestis, diligentissimus investigator, ad me iterum iterumque scripsit, cujus infra epistulas libenti animo vulgamus. Neque mihi restant quae disputationi addam. Ergo ut mea fert sententia haec tenenda videntur:

via, línea - voie - binario - Geleis erit latine: «curriculum»;

quae vox ex allatis verbis libri qui inscribitur Neuer ORBIS PICTUS solidtus confirmatur, eaque nonnunquam idem valebit ac «ferrivia, via ferrea, via ferrata»; -orbita, a P. Caelesti proposita, restat ambigua, ut videtur:

rail, riel, carril - rail - rotaia - Schiene erit: «rotale, is»;

recole qua ratione Avenarius novum vocis sensum explicet; quod si vocabulum non placet, aut ad orbile redeamus oportet aut currile, is inducamus; cum autem adjectivum «currilis, e» significet 'ad currum pertinens', novus vocis sensus erit 'quod ad currum [ferriviarium] spectat, quod currui subditur, supra quod currus vehitur, decurrit'. Alia, ut orbita, lira (vel sulcus), ductus ferreus, sunt voces quae rem ipsam parum definiant, aut in quibus sensus anceps maneat.

JOSEPHUS M.^a MIR, C. M. F.

...Cum de via ferrata agitur, duae res distinguantur necesse est:

*germanice Geleis, hispanice via, lusitanice via ferrea,
italice, binario, francogallice voie (rails),
anglice, line of rails, neograece σιδεροτροχία, γραμμή.*

Ab hac notione discernendum est, quod dicitur:

*germanice Schiene, hispanice carril, riel,
lusitanice carril, italice rotaia,
francogallice rail, anglice rail (the metals).
neograece ράγια, σιδηρά ράβδος.*

De hac re haec, quae sequuntur, nomina jam inveni, quae cuncta mihi —cogor hoc confiteri— parum probantur:

- SOCIETAS LATINA 5 (1937) 34: longurius ferriviarius (LIS).
 PALAESTRA LATINA n. 153: 26 (1956) 24, n. 14: rotalia (AVEN.).
 PALAESTRA LATINA n. 157: 27 (1957) 30-33: bitrotalia - rotale (AVENARIUS - MIR).
 PALAESTRA LATINA n. 158: 27 (1957) 92: gemini axes, gemini longurii, curriculum rotarium (HOLZER).
 PALAESTRA LATINA n. 163: 28 (1958) 408: rotale (AVENARIUS).
 PALAESTRA LATINA n. 145: 24 (1954) 175: rotale - parum probantur orbile et orbita - (AVENARIUS).
 VITA LATINA n. 8 (Sept. 1959), p. 18 (adn. 4) per lineas ferreas (HULTON).
 VITA LATINA n. 19 (Mai 1963), p. 56: ductus ferreus (JOSEPH).
 BACCI, *Lexicon* 4, Romae 1963, p. 318: via ferreis ductibus (axibus) (con-)strata p. 320: binari gemini ferratae viae axes.

Id autem, quod est vulgo *G(e)leis, via (fërrea), binario, voie, line*, latine aliquatenus dici potest 'orbita'.

Sed id quod est *Schiene, carril, riel, rotaia, rail*, nondum est eo nomine latino denominatum, quod rei ipsi signandae vere aptum est [cfr. PAL. LAT. n. 184: 33 (1963) 207: M. Rambaud]. Nam, ut cetera mittam, nomine «ductūs» res ipsa vel saltem similis non significatur (cf. ThLL V, 2170, 30-2174, 39). Similiter «carpentum rotale» vel «machina rotalis» res sunt rotis instructae, non viae vel semitae modo speciali formatae, super quas rotae currum ferriviariorum irrotantur (cf. MIN. FEL. 3, 6 testam plano situ digitis comprehensam... super undas irrotare. CASSIOD. in *psalm.* 58, 5, 131 (CChL 97, 522) potest quis currere et non dirigi, ut illi, quorum vita tortuosis semitis irrotatur [ThLL VII, 2 443, 1-3]).

En auctorum antiquorum verba ipsa:

CAPITOL. *Opil* 12, 7 (ed. Hohl, Lipsiae 1955, p. 211, 7) tribunum, qui excubias deserere passus est, carpento rotali subteradnexum per totum iter vivum atque exanimum traxit.

SULP. SEV. *dial.* 1, 13, 2 (CSEL 1, 164, 27) bovem unum habebat, cuius hic erat totus labor, impulsa rotali machina aquam producere.

MARCELL. *chron.* II (MGH auct. ant. 9, 1) p. 97, anno 509, 12, § 2. Portus Iuliani undis suis rotalibus (*var. l. rotabilibus*) machinis prius exhaustus caenoque effosso purgatus est

VITAE *patr. Iurens.* 1, 18 (MGH script. rer. Merov. 3, p. 142, 19). Hinc enim Sabinianus sanctus cum die quadam, ...ad cursum rotalis machinae vellet diligentius inaltare, dumque stramenta densius comprimunt intra saepes eventilatus e paleis ingens coluber, mox ut sese ostentavit, occuluit.

VITA *Marcell. Ebred.* 17 AASS April 2. p. 754^c aspiciunt crucem, quae cuidam aedificio superposita habebatur, in seipsam totam commoveri et in rotali turbine gyrum in gyrum convertere (*saec. IV ex.*).

Cf. *Archivum Latinitatis medii aevi* [Paris] 9 (1934) 157: *Les vies des pères du Jura* § 28 (adjectifs): rotalis, tournant.

SOUTER Alexander, *A Glossary of Later Latin to 600 A. D.*, Oxford 1949, p. 358: *rotalis* (adj.) *wheeled*.

Hi loci, quos attuli, sunt omnino omnes, qui in materiis collectis *Thesauri linguae Latinae* habentur. Sed ex his verbis allatis satis apparet adjectivum, quod est «rotalis, -e», non esse ei rei signandae satis aptum, quae nobis est *Schiene* (*riel, carril, rail*). Mea quidem sententia varia lexica etymologica linguarum romanicarum inspiciantur necesse est, quibus singulae radices vocabulorum romanicorum dilucidius cognoscantur. Denique radice rei aptiore eruta novum nomen fingatur.

Ex alia epistula:

De ea autem re, quae nobis est '*Schiene*', vobis '*riel, carril*' in libro quodam vetustiore haec inveni:

GAILER, J. E., *Neuer ORBIS PICTUS für die Jugend*, Reutlingen 1833, p. 537: *Eisentabnen und Dampfwagen*

Curricula ferrata

et currus vapore agitati

Curricula ferrata, quibus in Anglia utuntur, duabus *orbitis ferreis* constant, e plana ferri massa factis, quarum orae prominent, ne rotae declinare possint, aut orbitae illae e convexis ferri massis compositae

p. 538: et rotae oris / vel sulcis instructae sunt, quibus in curriculo continentur aut diriguntur.

Johannes autem Carolus Pulchrimontanus per litteras die XI mensis Januarii anno 1964 datas rescripsit haec: «Vocabulum, quod est *Schiene*, etiamnunc me male habet. Non malum est, quod Baccius excogitavit: «ductus ferrei». Cogitavi etiam de *lira*, -ae, quae vox cum nostra «Ge-leise» cognata videtur esse (cf. WALDE-HOFMANN). Pluraliter: *lirae, -arum*. —Nuperrime (28. Jan. 1964) addidit: «*lirae ferreae*» scribatur.

Haec igitur habui, quae tibi necessario scriberem. Sed mihi et 'orbita' et 'lira' parum placet. Quod autem ad vocabulum 'lirae' attinet, nondum in schedis *Thesauri linguae Latinae* singulos locos litterarum latinarum perscrutari potui.

Incolumem te servet Dominus totius salutis auctor!

P. CAELESTIS EICHENSEER, O. S. B.

Dabam ex archiabbatia Ottiliensi pridie Kalendas Februarias
anno MDCCCCLXIII.

BIBLIOGRAPHIA

J. F. NIERMEYER. — *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*. Léxique latin médiéval-Français-Anglais. Fasciculus 10, «prosedere» - «sequipeda». E. J. Brill, 1963. Leiden, Netherlands. Oude Rijn 33^a., pag. 865-960.

Decimum hunc nuper accepimus fasciculum nobilis lexicum quod inscribitur «Mediae Latinitatis Lexicon Minus», quod sedulo sollerterque composuit clarissimus vir J. F. Niermeyer, in Universitate Amstelodamensi Professor. Opus hoc magni quidem laboris, quod jam multos annos, in lucem quasi articulatum in sapientium voluptatem editur.

In hoc fasciculo auctor explicandas suscepit, historia duce et linguarum studio, voces Mediae Latinitatis a «prosedere» usque ad «sequipeda». Cui rei peragendae centum fere paginae adscribuntur.

Insunt lexico Doctoris Niermeyer vocabula, quorum explicatio absolutam dicas monographiam, ut «publicus, querela, ratio, reclamare, rectitudo, regalis, relaxare, respectus, salvamentum, securitas, sedes, senior»... Colliguntur etiam voces originis germanicae, ut «punga, rachinburgus, rascia, rasta, rauba, richus, sala, scara, scuria»... Neque celticae desunt voces, ut «riga, rusca»; et Anglo-saxonum, ut «scira, selda», et sclavonum, ut «scotus»... Voces vero hellenicae numero plurimae atque eae facile accommodatae. Sed et originis ignoti vocabula notantur, ut «repa (reba),

rafica, sarga»... Quam citissimum cursum lexicum Doctoris Niermeyerii exoptamus in doctorum commodum.

MERKELBACH, REINHOLD. — *Roman und Mysterium in der Antike*. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, Muenchen und Berlin, 1962. Pag. 348.

Notissimus apud cultores humaniorum litterarum est Professor R. Merkelbach, qui et alios praestantiores edidit libros, quorum inscriptio «Untersuchungen zur Odyssee» atque «Die Quellen des griechischen Alexanderromans», in eadem officina libraria C. H. Beck, quae de arte typographica bene meruit.

Opus dices quasi inspectio scrutatioque pristinae religionis. Etenim epos, lyrica, drama in religione initia, historia duce, habent. De Romanensis vero fabulae origine, apud sapientes disputatio intercedit; ut plurimum, religiosam originem respuunt.

Jam vero auctoris propositum in hoc opere est: monstrare commodum religiosam originem in pristina Romanensi fabula. Quo quidem animo ductus, antiquissimas religionum narrationes suscipit explicandas traditionis monumentorumque instrumentis. Clarissimus vir R. Merkelbach animum pristinum Romanorum religiosum luculente patefacit.

Multae tabularum pictarum paginae librum jucundiores reddunt, apta technicae artis explicatione adjuncta. Haec

lucubratio solidae eruditionis, praestantis ingenii, acrioris criticae in primis antiquitatis magistris commendanda de argumento atque notione religionum.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

GILBERT e COLETTE CHARLES-PICARD.

—*I Cartaginesi al tempo di Annibale.*

Traduzione di Mario Andreose.

«Il Saggiatore» 1961, Milano, pag. 300.

Primigenia libri inscriptio: «La vie quotidienne à Carthage au temps d'Annibal»; italica vero interpretatio pulchre elaborata est ab egregio scriptore Mario Andreose.

Hujus libri auctor —cujus pater longe praestantissimus fuit inter archaeologos Galliae— in Graecia infantiam duxit, Parisiis vero studia complevit. In Sorbonnensi Universitate laurea donatus in Facultate Litterarum. Modo autem Professor est Historiae Romanae in Universitate Argentoratensi.

Sic operis cursus procedit: Introductio; I. Urbs; II. Civitas carthaginiensis —cives primores—; III. Gentes populares, industria, quaestio socialis; IV. Vita familiaris; V. Mercatores et commercium; VI. Exercitus; Praecipua itinera.

Maximi sunt momenti in hoc opere 21 photographiae et 2 chartae geographicae de pristina arte et historia. Bibliographia selecta, indices accurati, typographica expressio maxime praestans.

LUKAN, KARL. — *Land der Etrusker* mit 125 Fotos von Gerhard Klammet und anderen Fotografen, sowie 36 Zeichnungen. Verlag Anton Schroll et CO. Wien-Muenchen, p. 144.

Potius quam ad legendum liber, ad conspiciendum mirandumque est series photographiarum, quarum quidem propositum sub oculos lectorum terram Etruscorum subicere.

Centum et viginti quinque photographiae ibi colliguntur, tota typographicae artis cura expressae. Apposita explicatione de historia, archaeologia, mythologia civitateque clarissimus vir Carolus Lukan erudite rem totam enodat.

Hunc vivum vividumve librum quasi nuncupares. Ubivis archaeologiae scientia notitiaque, ubivis photographiae artis splendor, ubivis typographicae technices sollertia et industria. Nobilis illa collectio «Neun Sammlung Schroll» monumento hoc prorsus honestatur, cui exitum quam felicissimum ominamur animoque securo conicimus.

A. MARQUÉS, C. M. F.

BICKEL, ERNST. — *Lehrbuch der Geschichte der Roemischen Literatur.* Zweite, durch Zusaetze erweiterte Auflage. Carl Winter - Universitaetsverlag, Heidelberg, pag. XVI-560.

Maximi quidem momenti est hoc opus, in illo corpore «Bibliothek der Klassischen Altertumswissenschaften» ab egregio Professore Dre. J. Geffcken condito. In quo quasi intimus sensus et animus populi romani —ejus nunc diceres altam psychologiam—, in cursu densarum paginarum hujus modi voluminis quasi coram, litterarum et historiae ope, apparet.

In pristinarum classicarum litterarum Historia Doctoris Bickel apud sapientes praestans est auctoritas, cui scilicet in-

vestigandae multos studii et industriae annos intendit. Volumen hoc densum, amplum, criticum, in argumento absolutum. Vel minuscula mihi libri synthesis — fateor — neque facilis, neque possibilis.

Illud tanquam operis itinerarium: De universitate atque summa litterarum romanarum cum earum historia (pp. 1-84). Periodi Historiae litterarum romanarum cum linguae natura (pp. 85-290). De singularibus rebus litterarum romanarum deque personarum nomenclatura et chronologia (pp. 291-535).

Praefatio de proposito et ratione hujus alterius editionis; accuratissimi indices auctorum et textuum, cum luculentiore praecipuarum rerum indice, quibus, inquam, opus maxime commendatur.

A. MARQUÉS, C. M. F.

STEFENELLI, ARNULF. — *Die Volkssprache im Werk des Petron, im Hinblick auf die romanischen Sprachen*. Wilhelm Braumueller, Universitaets-Verlagsbuchhandlung G. M. B. H. Wien IX/66 - Stuttgart, pag. 156.

Primum volumen hoc in corpore «Wiener Romanistische Arbeiten», a clarissimo Professore Carolo Theodoro Gossen condito, collegis vero professoribus R. Palgen, A. Kuhn. Agitur hoc libro clari viri A. Stefenelli de dissertatione habita in Philosophica Facultate Viennensis.

In scriptis Petronii transitus apparet sermonis classici ad vulgarem, tanquam romanicarum linguarum materies fermentumve. Hac nostra aetate de latino sermone vulgari vel familiari a sapienti-

bus scriptum saepius est, eo nempe consilio ut romanicae hodiernae linguae in dies melius cognoscerentur in ipso fonte.

Bibliographia de re in hac lucubratione copiosa et selectissima est. Multa vocabula et dicendi rationes ex «Cena Trimalchionis» et ex «Satyricone» hic examini subjiuntur, explicantur, cum hodiernis linguis romanis conferuntur.

Extemplo vel minutissima res, accuratioribus indicibus ducibus, invenitur exploranda. Prospectus autem lucubrationis hic: Praefatio, bibliographia, brevia, introductio, lingua vulgaris in opere Petroniano, index rerum, dicendi rationes, vocabulorum index.

PHILOPONUS, C. M. F.

R. PALMER, LEONARD. — *Mycenaeans, Aegean Praehistory in the Light of the Linear B Tablets*. Faber and Faber. 24 Russell Square, London, pag. 264.

Clarus vir L. Palmer munere Doctoris fungitur Philologiae Comparatae in nobili Universitate Oxoniensi; ejusdem est opus maximi momenti, cui titulus «The Latin Language». Hoc vero in libro lectori offert fructus investigationum Sapientium, superioribus his annis, in textibus graeci sermonis Mycenaeani; qui quidem verus stimulus est in ardua inquisitione rerum scientiae praehistoricae.

In septem capita dividitur opus: I. *The Search for Pylos*. II. *The Linear B Script and its Decipherment*. III. *The Land of the Pylians*. IV. *The World of the Tablets*. V. *The last Days of Pylos*. VI. *The Tablets and Aegean Prehistory*. VII. *The Coming of the Greeks*.

Accurata tabula chronologica adjungitur, et opportunus nominum et argumentorum index, et vocum index in Lineari B. Plures in cursu libri exstant litterarum et nominum configurationes, tabulae pictae, geographicae delineationes. Antiquitatis historici scientiaeque archaeologicae cultores sine dubio opus Doctoris L. Palmer laudabunt eique sedulam studendo navabunt operam.

DEVOTO, GIACOMO. — *Nuovi studi di stilistica*. Firenze, Felice le Monnier, pag. 246.

Haud pauci libri, iique maxima sapientium laude cumulati, ab anno 1923 a clarissimo artis litterariae magistro Jacobo Devoto exarati sunt. In quibus de phonetica latina, de lingua homerica, de historia linguae romanae, de introductione ad grammaticam, de fundamentis historiae linguisticae, cet.

Hujus autem novi voluminis meta haec est: «Esporre in modo ragionevole e coerente il rapporto che passa fra i concetti di *stilistica* e *critica letteraria*». Quae quidem artis litterariae lucubrationes consequuntur superiorem auctoris librum, cui inscriptio «Studi di stilistica» (Firenze 1950).

Missis praefatione et introductione, in quinque capita totum opus dividitur. I. Historia spiritualis. II. Historia intellectualis. III. Historia naturalis. IV. Traditiones linguisticae et personarum stili. V. Traditio linguae litterariae italicae. Aptius libri cursus analytico indice distinguitur atque explicatur. Argumenta generali indice ante oculos legentis commodius ponuntur. Quo quidem libro magno opere clarus scriptor Devoto inter huma-

niorum litterarum cultores extollitur et commendatur.

PHILOPONUS, C. M. F.

Mittellateinisches Woerterbuch, bis zum ausgehenden 13. Jahrhundert. I. Band. Lieferung 6 -*applodo* - *armarium*. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, Muenchen, MCMLXIII, pag. 802-960.

Magna animi laetitia hoc maximum latinitatis monumentum lectoribus nostris nuntiamus eisque vehementer commendamus. Opus maximi quidem laboris, studii, historicae disquisitionis, praestantissimis in re sapientibus ducibus atque antesignanis. De editione curant Academiae Germanicae nobilissimae: ubique praestantium virorum ingenium et scientiam percipies.

Hoc autem sexto fasciculo primi voluminis, ea vocabula afferuntur, quae ab «*applodo*» usque ad «*armarium*» consequuntur. Superiorum fasciculorum viam et rationem *Palaestrae Latinae* norunt lectores. Vocabulorum graphiae, archaeologiae, semanticae explicatio tota nostrorum temporum arte critica decorata est. Utinam et magnis itineribus hoc monumentum, Romanicae Philologiae quasi fundamentum, ad nos absolutum perfectumque cito perveniat.

A. MARQUÉS, C. M. F.

ANDRÉ, J. — *Ovide: Contre Ibis*. Société d'Édition «Les Belles Lettres», Boulevard Raspail. 95, Paris.

Scito hoc libello poëma illud Ovidianum «*In Ibin*» continetur, cum accurata gallica translatione, a clarissimo Professore J. André apte comparata, at-

que ab egregio latinitatis magistro A. Ernout auctoritate confirmata.

Carmen hoc composuit Ovidius, ultimis vitae suae annis. Callimachum imitatus, qui carmine ejusdem inscriptionis Apollonium Rhodium acerrime est insectatus: Hyginum quemdam, Augusti libertum, diris diis devovet, qui eum infamare conabatur. Poëma «Ibis» et «Halieutica», sunt carmina ovidiana superiora in exilio, quo dolore tristitiaque afficiebatur. De quibus Plinius haec scripsit: «Mihi videntur mira et quae Ovidius prodidit piscium ingenia, in eo volumine quod Halieuticon inscribit» (*Contr.* IV, 28).

Praestantissima introductio libro praedit (pp. V-XLIV), in qua fusius de tempore et editione carminis; de ejusdem intima compositione; de devotione; de mythologia et historia; de ambagibus dubisque; de persona, quae sit Ibis; de pseudonymo Ibis; de relationibus inter duos Ibis; de scholiis; de operis momento; de textu; de editionibus. Paucis, plenum monumentum hic habes de iis, quae ad hunc librum referuntur.

SERAFINI, AUGUSTO. — *Virgilio: Antologia da tutte le opere*. Società Editrice Internazionale, Torino, p. 272.

Latinitatis cultoribus jam notus est clarus Professor A. Serafini, a quo exarata est «Storia della Letteratura latina», ejusdem Editricis Domus. Eademque via et ratione hanc Vergilii anthologiam vel florilegium auctor paravit.

Alumnis lycealibus in primis dicatur selectio. Quasi conspectus vitae vergilianae cursum aperit (pag. 3-6). Cujus in fine lepide, medii aevi rhythmo, Sanctus

Paulus fingitur invisens tumulum Vergilianum: «Ad Maronis mausoleum / Ductus, fundit super eum / Piae rorem lacrimae».

Selectio sane accurata et vivida, explicationes copiosae; textus latinus ex nobilioribus lectus editionibus; typographica excusio jucunda; tabularum pictarum series conquisitor. Operum Vergilii brevis introductio annectitur, qua alumnus in vatis mirandam musam commodius inducatur. «Cecini pascua, rura, duces» in nobilissimi poëtarum tumulo leges; quae et hic strictim perleges.

A. MARQUÉS, C. M. F.

BUECHNER, KARL. — *Studien zur römischen Literatur, Cicero*. Band II. Franz Steiner Verlag GMBH. Wiesbaden, p. 206.

Professor Doctor Carolus Buechner admodum peritus est in litteris romanis, sed provincia auctorum classicorum ei cordi est. Cujus opera edita quattuor voluminibus constant: I. *Lukrez und Vorklassik*. II. *Cicero*. III. *Horaz*. IV. *Tacitus und Ausklang*. Unumquodque opus selecto amplissimoque nominum, rerum, locorum indice locupletatur.

Hic autem corporis alter liber, romanorum scriptorum longe principi, M. T. Ciceroni, aliquatenus explicando exaratus est. En tibi merus libri conspectus: Cicero — prima ejusdem indolis ingenique lineamenta. Conscriptio omnium prima. Tyrannus ejusque dissimilitudo in libro «De re publica» Ciceronis. Somnium Scipionis ejusque temporaria ratio. De Ciceroniano scripto cui t. «Laelius». Epilogus.

Opus nominum, rerum locorumque indice apte completur, quo et usus et argumentorum perceptio facilius in commodum legentium convertuntur.

TRISOGLIO, FRANCESCO. — *Ellade Christiana*: Antologia di scrittori greci cristiani. Società Editrice Internazionale, Torino 1962, pag. 160.

Cultus noster occidentalis ortus est quasi e complexu antiquitatis et christianismi: litterae vero graecae palaeo-christianae, artis et religionis primarium sunt fundamentum. Optimo igitur consilio hanc graecam christianam «anthologiam» comparavit clarus vir F. Trisoglio, de litteris graecis bene meritus.

Liber autem commendatur amplo humano momento, argumentorum vi, materiae varietate, una cum selectorum locorum copia. Facile ibi graecarum litterarum studiosus, cum plenitudinis tum unitatis notam distinguere potest.

Auctores autem ii selecti: Didaché (pp. 1-4). Sanctus Clemens Romanus (pp. 22-27). Athenagoras (pp. 28-30). Hermas (pp. 31-33). Ad Diognetum (pp. 34-37). Clemens Alexandrinus (pp. 38-45). Origenes (pp. 46-58). Sanctus Methodius Martyr (pp. 59-61). Eusebius Caesariensis (pp. 62-68). Sanctus Athanasius (pp. 69-75). Sanctus Cyrillus (pp. 76-79). Sanctus Basilius (pp. 80-93). Sanctus Gregorius Nissenus (pp. 94-102). Sanctus Gregorius Nozianzenus (pp. 103-124). Dydimus (pp. 125-128). Sanctus Joannes Chrysostomus (pp. 129-156). Singulis selectis locis — qui et copiose explicantur — brevis notitia praeit.

Libri forma, exhibitio, dispositio: optima sane. Si operi vocabularium adde-

retur, praecipua studiosis opera tribueretur.

A. MARQUÉS, C. M. F.

LUCK, GEORG. — *Die roemische Liebeselegte*. Carl Winter, - Universitaetsverlag, Heidelberg, pag. 244.

Hic liber anno 1959, lingua anglica editus est ab Officina libraria Methuen, Lundunii, hoc titulo «Latin love Elegy». Nuper autem a claro viro G. Luck, ab integro recognitus, germanica translatione est excusus.

Nostra aetate — quod auctor in anglica editione innuit — saepius et editi et conversi sunt in linguas vernaculas Catullus, Tibullus, Propertius, Ovidius. Desiderabatur autem tanquam conspectus prospectusve de elegiaca poësi apud Romanos.

Hujus modi porro quasi delineatio scito hoc libro, in aedibus Caroli Winter nunc typis expressus, ante oculos ponitur. Verum florilegium de «Amore» apud vates romanos est opus clari Professoris Luck, qui rem arte, studio, critica sollertiaque explicat atque detegit.

Et latini vates eorumque de «Amore» carmina sub trutina ab scriptore exiguntur. Ingenuè fatetur auctor, nullo pacto hoc opus evolvendum, sed legendum.

BASSOLS DE CLIMENT, MARIA - DOLÇ, MIQUEL. — *Tàcit: Històries IV*. Text i traducció. Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1962.

Hujus voluminis textus respondet P. Cornelii Taciti Historiae libris IV-V. Eadem via et ratione quam in ceteris, volumen editur a clarissimo linguae latinae

Doctore M. Bassols, collega Professore M. Dolç. Plane norunt lectores horum auctorum cum sollertiam tum ingenium. Quare et accuratus textus latinus, et accurata catalaunica interpretatio, et textus criticus diligenti studio paratus.

Opus recensuit praeclarus Professor Josephus Vergés, in consilio moderandae Fundationi «Bernat Metge» insignis socius.

BALASCH, MANUEL, Pvre. — *Baquilides: Odes. Text revisat i traducció Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1962.*

Duobus de Juvenalis saturis editis voluminibus in corpore «Bernat Metge», nuper hoc de Bacchylidis odis studiosis offert clarus Professor Em. Balasch. Textum comprobavit Doctor Josephus Alsinà.

Praecipua introductio anteit: de Bacchylidis biographia, de poësi, de graeca arte, de textu, de nota bibliographica. Deinde textus graecus odarum, una cum conversione catalaunica scienter elaborata. Fragmenta posteriore loco colliguntur cum introductione generali, critico apparatu, notis.

ASTA, IRENE SULZER. — *Zur Wortstellung und Satzbildung bei Pindar; O. I, 105. Aschmann et Scheller AG Buchdruckerei zur Froschau, Zürich, pag. 104.*

Scriptum hoc de verborum serie deque structura phraseos in poëta Pindaro, ut dissertatio proposita est in Philosophiae Facultate Universitatis Turiginae (Zürich), magistro et duce Prof. Doctore Fritz Wehrli.

Qua quidem lucubratione laurea Philologiae Classicae donata est emmens artis musicae lyricaeque cultrix Irene Asta S. Ratione fere intuitiva Pindari sermonem distinguit atque scite explicat. Difficilis, ut omnes norunt, Pindari locutio poëtica. Nobilis illa scriptoris Voltairre de vate Pindaro sententia: «Toi qui modulas savamment/ Des vers que personne n'entend,/ Et qu'il faut toujours qu'on admire».

Hoc in opere multa Pindari studiosus duce I. Asta discet: ibi de modo musico, de metrica versuum, de nativa forma archaica, de licentia poëtica distinctius atque eruditius agitur.

Propositionum figurae praecipuae apud Pindarum, duabus partibus enucleantur: altera faciliora adhibet exempla, morphologiam graecam fere totam illustrans; altera vero de compositis linguae elementis curam sedulam significat.
PHILOPONUS, C. M. F.

C. M. LERICI. — *Italia sepolta. Lericci Editore, Milano, via S. Tecla, 5, 1962, pag. 120.*

Thesaurus archaeologicus inaestimabilis pretii, remanet adhuc sepultus in italico solo, pristini cultus classici quasi recondita et veneranda arca. Quare privati viri saepe proprio Marte beneficium sibi, Rei publicae italicae iuribus laesis, faenerari intendunt.

Hoc vero in libello non nullae superiorum annorum conscriptiones in actis diurnis vulgatae colliguntur, in quibus periti rei archaeologicae in crimen adducunt istum privatorum virorum usum vel abusum. Auctorum lucubrationes eduntur, quorum propositum est hunc thesaurum Italicae gentis archaeologicum

servare atque in futurarum aetatum monumentum patefacere.

Tabulae pictae selectae volumen exornant. Sedecim sunt dissertationes ex quibus tres anglico sermone, tredecim italico conscribuntur.

Bene compactum opusculum quod scita fronte Editores decorarunt.

PHILOPONUS, C. M. F.

BRUGIONI BENEDETTO. — *De vertice lumen*. Antologia latina. S. E. I. Torino 1961, pag. 468.

Optimum librum a cl. v. Benedicto Brugioni conscriptum *Societas Editoria Internationalis* evulgavit. Auctor cui maxime cordi sunt Vergilii poëmata atque Ciceronis opera — duo scriptores qui de vertice summo nitidum effundunt lumen — selecta horum scriptorum classicorum collegit eaque notis et commentariis uberrimis illustravit.

De Vergilii Aeneidos XII libris nobis excerpta offert — fere totam diceres Aeneida — nam partes praetermissae summario supplentur. De Cicerone cl. v. Brugioni tres orationes — pro Ligario, pro rege Dejotaro, in Marcum Antonium orationem Philippicam quartam — excerptis quibus nonnullae adduntur epistulae quae ab auctore in epistulas familiares, commendaticias, publicas distribuuntur. Praemittitur cum Vergilii tum Ciceronis de vita atque operibus summa. Praeterea scriptor plena rei cognitione, Vergilii poëticam Ciceronisque vitam domesticam et artem oratoriam sollerter, subtiliter exponit.

Opus ergo optimum editum est, quod Gymnasiis Lyceisque — magistris et alumnis — magno erit emolumento.

COLOMBO RENATO. — *L'ombra non e che l'istante della luce*; Liriche. Intellisano Editore, Milano, 1962, pag. 48.

En opella quae paucis pagellis bella lepidaque carmina, lingua italica pleraque condita, continet. Quae si legeritis maximae sine dubio vobis erunt voluptati. Triplex est opusculi divisio; cuius hi sunt indices. *Sud antico* quo colliguntur decem poëmata ad aetatem — uti videtur — classicam graecam spectantia; *Inserimenti* seu tredecim carmina generis varii; *Liriche tradotte*, seu carmina quattuor lingua hispanica, gallica, britannica, Zamenhoffiana facta. Hoc exempli causa venustum legite a cl. v. Renato Colombo compositum poëma cui *Natale* est index:

Si è acceso il cielo
in una stalla.

Vagiti d'amore

che nutrono i millenni.

JESUS ARAMENDIA, C. M. F.

CURANTE INSTITUTO ROMANIS STUDIIS PROVEHENDIS. — *Certamen Capitolinum* XII, pag. 81 et XIII, pag. 50.

Hi fasciculi, qui curante *Instituto Romanis Studiis provehendis* singulis annis eduntur, praeter *Acta Certaminis* commentationes illas continet quae in Certamine Capitolino praemio ornatae sunt. Quorum in primo fasciculo lucubratio evulgatur cl. viri Alberti Albertani, cui est index «*Liberi viri*», Mieczslai Brozek, Edilii Marelli. In altero fasciculo seu XIII, scriptum colligitur cl. viri Nili Casini quod appellatur «*De Herculanensibus rebus diebusque novissimis*» seu vicissitudinum Communitatis

christianae Herculani vitam agentis polita descriptio ante Vesuvii eruptionem, et Josephi Morabito commentatio cujus titulus «*Brevis in lacu Lario mansio*», plena ingenii acumine et genere dicendi elegantissimo conscripta. Dum ergo hi floreat scriptores, sermo latinus vividus semper erit, vicens, hodiernus.

JESUS ARAMENDIA, C. M. F.

GAUTREAU MAURICE et ROSSET CHARLES. — *Grammaire latine*. Les Éditions de l'École, 11 rue de Sèvres. Paris 1963, pag. 276.

ROSSET CHARLES. — *Precis de grammaire latine*. Les Éditions de l'École. Paris 1962, pag. 148.

ROSSET CHARLES. — *Exercices latines 6.* Les Éditions de l'École. Paris 1962, pag. 215.

ROSSET CHARLES. — *Exercices latines 5.* Les Éditions de l'École. Paris 1962, pag. 277.

Clmus. vir Carolus Rosset latinarum litterarum cultor eximius, indefessusque earum propugnator, qui plurima de re scripta jam edidit, nobis praebet Grammaticam latinam generalem, Grammaticae latinae epitomen et duos libros Exercitationum ad pueros primorum annorum Gymnasii instituendos destinatos. Auctor —cujus nonnulla hoc genus opera et tractaveramus immo et ad scholam adhibebamus— eadem via seu ratione qua in superioribus utitur. Leges grammaticae quae maximi sunt ponderis, litteris grandioribus notantur; quae vero parvi sunt ponderis, litteris minoribus. Quo fit ut magister et alumnus ad leges principaliores animum praecipue attendant.

Narrationes vel themata, quae exercitationum libris continentur, permultis lepidisque illustrantur imaginibus, ornanturque praesertim optimis, ditissimis commentariis. Librorum Exercitationum initio series seu index vocabulorum proponitur quae dicuntur «*basica*» quibus facillime a pueris fiat versio. Prosperus exitus his libris ominamur.

LEFAURE MAURICE-JEANJEAN MARCEL. — *Galli duo*. Éditions Mentor, Nogent-sur-Marne 1963, pag. 248.

Agitur de libro re vera novo quem si aliquantum voveris, immotis palpebris a capite ad calcem, leges. Dicere possumus hoc bellissimum, ut auctor ipse affirmat, esse «*une lecture assidue et captivante*». Opus in partes tres distribui facile potest: quarum prima —a pag. 8 ad 33— decem lectionibus constat, in quibus declinationes, nomina adjectiva et verba simplici vividoque modo proponuntur; in secunda parte —a pag. 35 ad 195 latino sermone scito facili que captu— iter describitur duorum adolescentium Gallorum qui villam, legionem, domum aliaque antiqua lustrant. Quae pars singulari arte et paedagogia scripta sunt et disposita. Textus notulis, commentariis, imaginibus illustratur. Tertia libri pars —a pag. 197 ad 243— exercitationes amplexatur duobus ordinibus distributas. Opus brevi lexico finitur. Exordium praemittitur a cl. v. Jacobo Perret conscriptum in quo maximis laudibus illustrissimum Mauricium Lefaure sociumque Marcellum Jeanjean cumulat. Quibus laudibus clarissimos hoc viros nos quoque ex animo afficimus.

JESUS ARAMENDIA, C. M. F.

VIRGILIO-HERRERO VICTOR JOSE. — *Eneida II* Editorial Gredos, Benito Gutiérrez, 26, Madrid 1962, pag. 111.

In promptu habes editionem Vergilii «bilinguem», ut ajunt, a cl. v. Victore Josepho Herrero in Instituto Conchensi Professore factam. quae maximo auxilio erit alumnis cum de libro agatur qui in Collegiis et Institutis usu receptus sit. Via, quam hoc in libro adhibet auctor, communis cum aliis libris est qui hac ipsa ratione scripti sunt. In pagella legenti laeva textus Vergilii, cui subjacet versio hispanica quam «litterariam» seu liberam appellare possumus. Altera pagella divisa est in duas series quarum in interna textus ordine proponitur «litteralis», seu versio ad verbum facta.

Auctor, ut melius aliquorum vocabulorum sensum explanet, verba addit parenthesi clausa. Versio praeter aliqua parvi momenti, optima nobis videtur.

VIRGILIO. — *Eneida, libro II*. Introducción, Edición y Comentario de Echave Sustaeta. Instituto Antonio de Nebrija, Madrid 1962, pag. 175.

En, humanissime lector, magni ponderis et praestantiae librum quem tibi libenti animo offero, quem si legeris non dubito quin te prorsus delectet. Auctor, vir optimae existimationis in litteris latinis tradendis et scribendis, peritissimusque in Vergilio interpretando et convertendo, argumentum ex se facit. Opus dispertitur in tres partes: Introductio, Textus commentariis ornatus et appendix. En primae partis index: *Vergilii Troja* (p. 7-13); *Poëta* (p. 13-16); *Aeneis* (p. 16-25); *Poëmatis partes* (25-28); *Aeneidos transmissio* (p. 28-32); *Ma-*

nuscripta (p. 32-35); *Scholia* (p. 35); *Editiones* (p. 35-37); *Studia* (p. 37-38); *Lingua Vergilii poetica* (p. 38-58) *Genus dicendi Vergilii* (p. 58); *Commentaria* (81-135) in ima pagina, optima sunt tum ratione stili, tum ratione historiae vel artis metricae. Liber absolvitur appendice (155-167), ubi de Vergilii fontibus, de imitatione, deque Vergilii inventione solide, sollerterque agitur. Hoc optimo libro corpus quod inscribitur «Classici Emerita», augetur, et est quod cl. v. Xaverium Echave Sustaeta maximis celebremus laudibus.

SCARRAT JOSEPHUS. — *Guida alla traduzione dal greco*, con antologia di brani tradotti ed annotati a cura di Bruno Zucchelli. S. E. I. Torino 1962, pag. 235.

Hoc opus eo consilio et fine a cl. v. Josepho Scarrat fuit compositum ut expleretur «*la grave impreparazione degli allievi usciti dal Liceo classico a tradurre un brano dal greco anche di media difficoltà*». In duas partes auctor dividit librum: quarum in prima illa exponuntur quae sunt linguae graecae propria. Non ergo agitur de syntaxi neque de elocutionis praeceptis. Additur huic primae parti summa de grammatica Thucydidis—permultis exemplis ornata— quippe qui sermo Thucydidis haud paucas habeat difficultates. Altera libri parte colliguntur LXXX themata ex auctoribus graecis excerpta, quibus apponitur versio italica commentariis notata. Quae versio et notae a professore Brunone Zucchelli sapienter factae sunt. Opus utilissimo speramus fore alumnis adjumento.

JESUS ARAMENDIA, C. M. F.

ORAZIO. *Liriche scelte e commentate* da Bartolomeo Calzaferrri. Edi. Minerva Italica, Bergamo 1962, pag. 301.

Inter tot optimosque libros qui de Horatio poëta scripti sunt, hunc vobis perlibenter offerimus. Est enim XLVI Carminum et VI Epodon collectio quibus lectori praebetur «*una visione sufficiente dei principali motivi ed aspetti dell' ispirazione di Orazio*».

Unicuique carmini anteit introductio ubi de re metrica deque poëmatibus conditionibus breviter tractatur. Quae poëmata explanantur uberrimis commentariis quibus facile alumni carmina Horatii ipsumque Horatii animum capere possint. Interpretationibus his magis auctor contendit facilem reddere conversionem quam notulas proponere aestheticas seu ad historiam vel geographiam spectantes. Quod revera optime cl. v. Bartholomaeus Calzaferrri consequitur.

TACITUS CORNELIUS. — *De vita et moribus Julii Agricolae liber*. Texto, introduzione, commento e versione di Vittorio D'Agostino. Biblioteca della Rivista di Studi Classici. Torino 1962, pag. 113.

Hoc opus, primum a Cornelio Tacito compositum, tanta fuit arte scriptum, tanta concinnitate, brevitate — brevitate illa Taciti immortalis — et colore poëtico ut semper scriptores longe lateque per orbem magnopere allexerit qui ad hujus Taciti libri studium se conferrent. Hoc ergo libro cl. v. Victor D'Agostino — classicarum litterarum qui peritissimus est aestimator — contendit non tantum Agricolae textum optimis notis et inter-

pretationibus instructum legendum praebere, sed etiam conversionem italicam — eamque pulcherrimam, rem haud facilem — offerre lectoribus ut hoc elegantissimo Taciti opere omnes facile uti possint.

Taciti scripto praeit Introductio ubi de vita, de operibus deque aliis ad Agricolam spectantibus singillatim disserit auctor. Liber typis nitidis et optima charta est editus. Qui liber nobis maxime placet eumque magistris et alumnis ex animo commendamus.

JESUS ARAMENDIA, C. M. F.

FORNI JOANNES. — Taciti, *De Vita Julii Agricolae*, librum edidit, commentariolo instruxit et illustravit. Romae, in aedibus Athenaet, MCMLXII, pag. 284.

Inseritur hic liber nobili illi litterario corpori, cui nomen *Flos Latinitatis*: quo latinorum auctorum excerpta, curante Hectore Paratore vulgantur. Rite alumnis latinitatis opus paratur, ratione hinc philologica, inde etiam historica ratione ab egregio viro Joanne Forni adhibita.

Utilis de scriptore Tacito bibliographica notitia libro praeit. Amplior consequitur, atque ea eruditione plena, introductio de stilo, notis, vita Cn. Julii Agricolae (pp. 13-74). Deinde latinus textus de Vita Julii Agricolae, multis adnotationibus grammaticis, historicis, stilisticis (pp. 82-254) refertus. Commendandus etiam appendix de fontibus ad Agricolam pertinentibus et ad librum de Vita Julii Agricolae (pp. 261-280). Ac non nullis tabulis pictis illustratur opus; quae omnia studioso litterarum latinarum illud valde aptum efficiunt. Typis autem Pontificiae Universitatis Gregorianae, Romae, excusum ornatumque est.

A. MARQUÉS, C. M. F.

SCHOLARES LINGUAE LATINAE COMMENTARII

Scripta mittantur ad Moderatorem: Conde, 2, BARBASTRO (Huesca)

Pretium ad ADMINISTRATOREM: Lauria, 5, Ap. 1042 - BARELONA - 10

Constat in Hispania et America Hispanica: 25 pesetis; in Gallia: 3'50 francis; in Italia: 350 libellis; in Germania 2'5 marcis; in reliquis civitatibus: 0'80 dollaris.

ANN. X — (FASC. I) — N. 37

M. MARTIO

A. MCMLXIV

DE EXERCITATIONE CORPORIS

Socrates dicere solitus est saltatione movendi corpus spatiosa domo opus esse, ad exercendum sese; at qui cantu aut oratione sese exercent, huic vel stanti vel accumbenti quemvis locum sufficere. Hoc dicto probabat moderatas exercitationes, praesertim a cibo sumpto, turbulentiores autem improbat.

Neque levioris momenti sunt in hac re Platonis dicta, qui solebat admonere, ut neque corpus sine animo exerceamus, neque animus sine corpore, ut pariter utriusque curam geramus. Nam alterum athletarum est, alterum inertium. Lycurgus autem e certaminibus ea sola concesserat exercere in quibus manus non extenderentur in altum. Hujus praecepti causam percontanti: «Ne quis, inquit, illorum laborando, consuescat defatigari. Siquidem exercitia ad confirmandum corporis robur adhibentur, non ad exhauriendas vires. Qui vero subinde defatigantur in exercitationibus, quoniam imbecilliores veniunt ad labores necessarios, facilius deficient» (PLUT. *in vita ejus*).

Ergo, exercitationes corporis non erunt immodicae, ceterum aptandae rationi valetudinis, in quo sequenda erunt medicinae peritorum consilia. Sic tamen, ne quid habeant turpe, immodestum, flagitiosum; uno verbo, illa veterum sententia ante oculos jugiter habeatur: «ne quid nimis» in tota corporis exercitatione. Illudque mementote: reginam et principem rerum omnium esse *virtutem*: cui reliqua omnia —et quidem corporis exercitationes—, si suo velint officio defungi, inserviant oportet.

PAEDAGOGUS

TRES DICUNTUR LATRONES...

Tres dicuntur latrones, quibus nomina Halidor, Turtulus, Crepido erant, in quadam spelunca prope Romam vixisse.

Halidor, vir acerbus et perditus, dux erat latronum. Quodam die Halidor sociis «Ibimus, inquit, in viam Appiam, nam senem senatorem, cui nomen Fabius, Capuam hodie iter facturum compertum habeo».

Latrones pugionibus armati ex spelunca exierunt et viam Appiam petierunt. Non diu illic expectaverunt, nam paulo post veteris senatoris raedam appropinquantem viderunt.

Tres servi, qui Fabium comitabantur, strenue dominum defenderunt, sed a latronibus una cum domino tandem interfecti sunt.

Cum in speluncam iterum advenissent, Halidor iussit Crepidinem ignem accendere et epulas potumque parare. Interea Turtulus et Halidor pecuniam, quam a Fabio surripuerant, diligenter numerabant, eamque maximam esse viderunt.

Tunc Halidor Turtulo «Occidamus, inquit, Crepidinem ejusque partem nos habebimus»...

Paulo post Crepido, sociorum ictibus confossus, in terram cecidit.

Cujus corpus in lacum proximum projecerunt. Deinde, ut prandium sumerent, in spelunca sederunt.

Halidor lagoenam vini sumpsit, Turtulus aliam et uterque avide biberunt. Sed latrones repentino dolore correpti humi —inscii causae

mortis — exanimis ceciderunt.

Nam... Crepido sociorum necem molitus erat ut tota solus praeda potiretur. Quod ut assequeretur vino venenum admiscuerat...

Ita post mortem suos occidit improvidos amicos.

ANTONIUS LÓPEZ

Barbastrì.

GAVIA ET EQUUS BIPES

Cf. VERG. *Georg.* 4, 389

(*La gaviota y el caballito marino*)

Ecquis cognitam gaviae albam vestem non habeat et pulcritudinem non demiretur? Alarum remigium¹ ipsi est plus solito longum acutumque, idque sub radice² candidum, sub extremo nigerrimum; pedes ejus tribus digitulis satis longis armantur membrana cohaerentibus, quibus pone accedit parvulus, quo melius sedens consistat. Rubeum insuper rostrum quasi in falcem curvatur, quo praedam capiat veneturque pisces sub aqua maris aut fluminis natantes.

In editis rupibus, quae mari imminet, nidum extruere consuevit, ex quibus alarum remigio innixa, altum mare pervolare atque lustrare defatigato minime volatu solita est. Aliquando etiam continentem petit camposque explorat ut in sulcis aratri vomere incissis vermiculos lumbricosque sibi comporet. Ipsa, neque itinere defatigata neque lassatis alis, maris interiora et terrarum secreta perspecta habet et credit quandoquidem paucis abhinc diebus rem mirandam atque inopinatam, dum fluctibus fertur atque refertur, repperit: pisciculum rarae magnitudinis, qui caput fluctibus ex mediis promens: salva sis, inquit, domina mea gavia; te incolumem invenire magnopere gaudeo atque laetor.

—Te quoque valere jubeo. Cedo, quis es tu? Quo nomine appellaris, dicito.

—Ille: ego sum maris incolä, et bipes equus nominor.

—Equus bipes? Insigne profecto

miraculum, inquit gavia vix risum continens. Quomodo id fieri potest? Equos ipse apprime novi in campis gestientes ac luxuriantes, aratrum quandoque et currus ferentes... nullam in te cum ipsis similitudinem invenio.

—Nullam dicis? Da mihi equorum speciem ac figuram.

—Illis ardua cervix, argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga; luxuriatque animosum pectus...³, hinnitus illorum tubas et sonos buccinarum tempore belli imitatur...

—Ut gauderem si eos casu cognoscere liceret!

—Minimo id negotio est! Id praesto erit si me eques conscendere non timeas.

—Id fiat sine mora! respondit bipes.

Hinc videre est duos amicos longum iter inire per maria, per campos; illic ubi ventum est, equus bipes germanos equos oculis conspiciere potuit, sulcos insuper in quibus triticum radices agit ac succrescit, hominum domos, pistrina, arbores, pecudes et viros atros atque albos...

Ex quo tempore factum est ut gavia equisque bipes magna familiaritate usi, maris terrarumque itinera mira societate peragrarent ac metirentur. Via aliquando fessi, quieti parumper se dedunt, sermones multum temporis conserunt donec obreperit somnus; inde litoris rupes et nidulum tuto petunt et maris sinus ad proximum diem.

RAIMUNDUS SARMIENTO, C. M. F.

Bonis Auris.

1. movimiento, batir de las alas. — 2. fondo. — 3. cf. VERG., *Georg.* 3, 783.

JOCOSA. — Ridete!

AEGER SANUS...

—Praecepti medicus ut medicinam post cibum vespertinum sumerem.

—Ecquid, medicinam fortasse nondum habes?

—Illam quidem habeo.., minime vero cibum vespertinum.

Femina in taberna diligenter inspicit tibialia —quae optima esse videntur— ut emat. «Haec tibialia, domina —monet tabernae rector— vere sunt primae notae. Accede —dicit administro— et si potest haec tibialia discinde».

Administer vero nesciens quid ei faciendum sit «Emere volumus —quaerit secreto a domino— an vendere?..».

—Quid tu ageres si dicerem: «Tu furcifer es!».

— Si hoc diceres, te alapis conderem.

—Et si hoc tantum mecum cogitarem?

—Tunc non darem alapas.

—Bene se habet. Hoc ergo tantum animo cogitavi.

TRIANGULUS MAGICUS

	1	2	3	4	5	6
1						
2						
3						
4						
5						
6						

1	Mirabilis	4	Deo Aegypti
2	Versatur in	5	Coniunctio
3	Plagae	6	Consonans

Duo Arcades Megaram veniunt

Cum duo Arcades iter una fecissent et Megaram venissent, alter ad caupōnem divertisse traditur, alter vero hospitio esse receptus.

Qui cum, cenati, requiescerent, visum esse in somnis ei qui erat ab hospite receptus alterum orare ut, subveniret quod sibi a caupone interitus pararetur; eum primum perterritum, e somno surrexisse; deinde, cum se collegisset ac visum illud pro nihilo habendum esse duxisset, iterum recubuisse.

Tunc ei dormienti comitem visum esse rogare ut, quoniam vivo non subvenisset, mortem suam inultam non pateretur: se interfectum in plaustrum a caupone esse coniectum et supra stercus injectum esse; petere ut statim ad portam proximam adesset, priusquam plaustrum ex oppido exiret.

Quo somno commotum, mane Arcadem bubulco obviam iisse; quaesisse quid esset in plaustrum; bubulcum perterritum fugisse, mortuum erutum esse; cauponem et bubulcum, re patefacta, poenas dedisse...

HENRICUS CAMBRA, e V c. Gymnasii

Alumni epistulas inter se dant

Ad te, amice, prius litteras non dedi quia ferias aestivas apud meos egi.

Abhinc aliquos menses linguam russicam disco. Difficilis est quia Russi alium habent alphabetum. Scisne tu illam?

Habeo unum fratrem qui undecimum annum agit. Paucos abhinc dies in valetudinarium Croydonnae deductus est quia se vulneravit.

Exemplum antennae televisionis extruxi. Antenna quinque pedes alta est.

Magister meus linguae hispanicae homines in Osca provincia cognoscit. Habitant Barbastrii.

Vale. Meum nomen ita scribes:

JOHN C. (Carolus) KINNEAR

Suum pro me sanguinem fudit

Regulus tribus a frae servum ob leve erratum capitis damnarat. Quod ubi missionarius, qui in eadem regione verbum divinum disseminabat, compērit, regulum crudelem adiit pecunioeque vim obtulit, si servo parceret. Indignatus ille: «Nec aurum tuum», inquit, «nec argentum, sed sanguinem malo», statimque uni ex militibus imperat, ut sagittam in ipsum servi infelicis cor mittat. Paret miles, tendit arcum et sagitta missa per aëra fertur. Eodem autem momento missionarius cito progressus brachium pectori ad mortem destinati praetendit et sagittam volentem in manum dextram excipit. Tum dolore fortiter suppresso ad regulum consternatum vadit et: «Ecce cruorem», inquit, «effundo pro servo et jure optimo vitam ejus abs te postulo». Regulus tanta fortitudine tantaque humanitate victus respondet: «Ita est, ut dicis. Tuo enim sanguine redemisti. Tuus abhinc esto». Servus a morte instanti liberatus se ad pedes missionarii abiciens cum lacrimis exclamat: «O homo albi coloris, tuo me sanguine redemisti, in perpetuum servus tuus ero». Fuit deinceps servus fidelissimus et adjutor nec umquam a latere ejus recessit. N. MANGEOT

Servator Martínez, CMP. suo Joanni C. KINNEAR s. p. d.

Litteras tuas accepi multumque ex iis laetatus sum. Video te esse polyglottam cum linguam Russorum addiscere audeas.

Hoc anno deest nobis facultas discendi linguam anglicam, sed gallicam discimus.

Addiscisne musicam? Ego et clavichordium (angl. *piano*) pulso, et citharam hispanicam (*guitarra*) pulsare discere volo.

Mitto ad te photographiam quam a me postulasti.

Superiore aestate caeli serenitate fruebar, qua ipse fruēris insequenti anno cum in Hispaniam veneris.

Ut valet frater tuus?

In domo mea ferias aestivas egi, in vico meo qui in provincia valentiana est.

Nunc lingua anglica tibi scribam. Vale.

Barbastri, mense novembri.

IN STATIONE

Viator tramine iter facere cogitavit; cum autem ad stationem venit, tramen abire videt.

— Quid hoc? — Iratus graviter praefectum stationis increpat — tramen hora octava abire debet, et nunc tantum hora septima et dimidia est et jam abit...!

— Noli trasci, domine, hoc tramen — quod abit — hesternum est...

AMICORUM LIBRI

— Re vera pulcherrimos habes libros. Rogo te ut unum mihi commodes.

— Indulgeas, quæso, sed libri commodati, nunquam ad dominum redeunt... Nam, uti vides, ego hic habeo bibliothecam librorum commodatorum...

QUADRATUM MAGICUM

	1	2	3
1			
2			
3			

1 Quid gignunt gallinae?

2 Quid fiet puer?

3 Quae sacra res?

DE PSITTACO

Scitisne cur psittacus rostrum inferius deminutum habeat? Audite, lectores, si vobis placet, fabellam ut apud Guineenses narratur.

Quondam in eadem palma accipiter et psittacus vitam agebant. Ubi cibus eos deficiebat, alter ad quaerendum exibat, alter vero, ut filios custodiret, domi manebat.

Quodam die psittacus, more suo, causa cibi quaerendi, ad silvam se contulit. Accipiter data occasione, quia solus cum pullis in nido manserat, cum psittaci filiorum miram aspiceret pulchritudinem, omnes arripiens, celeri volatu sub cavo saxo abscondit.

Domum psittacus rediens, cum pullos accipitris tantum, non suos in nido esse, miratus comperisset, ira motus, filiorum accipitris capita rostro ferire coepit donec omnes interfecit.

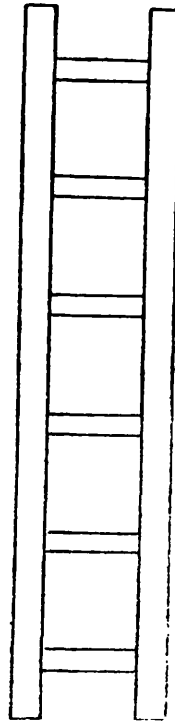
Postquam multo tempore, per silvas et valles, filios suos vocans advolaverat, eos sub saxo tristibus vocibus matrem suam vocare audivit... Laetitia plena omnes amicos — Lusciniam, merulam, perdicem — ad saxum ore frangendum invitavit. Quae aves psittacum adjuvare animum induxerunt, ea tamen conditione ut ab eo omnes poenas exigent cujus rostrum laborando frangeretur.

Post longum omnium laborem, corvus tandem forti rostri ictu saxum in duas partes divisit. Quo psittacus, ne fidem frangeret, rostrum suum minutatim secuit inferius ut ex eo omnibus amicis distribueret. Minute quoque filiorum secuit rostra; multa enim erant officia et debita in amicos...

SEVERUS MOTO
Alumnus Guineensis

Barbastris.

SCALAE SUBLIMES

2 - 4	edendo
7 - 22	sacrificat
20 - 3	transferam
5 - 21 - 8	vinculum
1 - 9 - 10	compelli
18 - 19	aufero
4 - 15	armis
13 - 12	deus consilii
	[deme -s]
16	conjuncto
11 - 6	boni
17	praefixum

Inventi:

PETRUS ANSUÁTEGUI

Si quae verba proponuntur in alia mutaveris et syllabas per numeros apte diviseras, verba Ciceronis in Catilinam inventes.

Audi quae cogitat puer...

Quae est maxima egestas?

—Avaritia.

Quae dos pueris pulcherrima?

—Pudicitia.

Leve fit, quod bene fertur, onus.

Scientia non onerat, sed honorat.

Fuge magna.

Carpe diem.

Te consule.

Uní tibi víve;

nam moriere tibi.

Dies vulnerat,

dies medetur.

Truditur dies die.

Cui des vídeto.

Praebet víctoria víres.

MISCENTES UTILE DULCI...

ALIENAE LAUDIS AUT VIRTUTIS AEMULI

Alexander, viso Achillis sepulcro, propemodum collacrimari coepit studio gloriae et aemulatione virtutis, eumque felicem praedicare, cui contigisset habere laudum suarum praeconem Homerum.

Julius Caesar cum venisset Gades, animadversa in Herculis templo Alexandri Magni imagine, ingemuit; et quasi pertaesus ignaviam suam, quod nihil tum a se memorabile actum esset ea aetate qua jam Alexander orbem terrarum subegisset.

Theseus nihil majore voto studuit, quam Herculis imitari virtutem. Quod ut faceret, monstra plurima confecit in Graecia: Creontem tyrannum. Minotaurum bicorporem, et Centauros oppressit, Thebas domuit, ad inferos penetravit...

Marcus Crassus apud Romanos aemulus fuit rerum a Pompejo gestarum.

Themistocli Athenensi Miltiadis trophaea somnum excutiebant.

Salmoneus apud Elidem Graeciae, et *Alladius* apud Albam Italiae Jovis fulmen et tonitrua mentiri et confingere voluerunt.

PAEDAGOGUS

AD SALTUM EQUI

FLU	ES	RE	VI	CUR	VI
IR	◆	UNT	RA	◆	TA
DI	PA	ET	DE	LIS	RIT

Inventit R. CARALT

Triangulus magicus

A L A N A
L A V I
A V O
N I
A

SOLUTIONES

PAL. LAT., n. 184, p. 227 - 230 - 231 - 232.

PAL. ADUL., n. 36, p. 3 - 6 - 7 - 8.

Scalae sublimes

O - DI PRO - FA - NUM VUL - GUS ET
AR - CE - O FA - VE - TE LIN - GUIA.
(HORATIUS)

Verba arcana

EXSTO
SUB
ALO
COLLI
POTATIO
NUMERO

Verborum aenigma

1 N A T A S
2 A A I
3 T I M E T
4 U E U
5 M A N U S

Ad saltum equi

Una est in nostris tua, Fidentine, libellis
pagina, sed certa domini signata figura.

(MARTIALIS)

SI SAPIS..., SIS APIS

1. Vidi amitam, et vidisse piget, sed magna videndae,
Postquam non nobis visa, Cupido subit.
2. Dum puerum nutris, gaudes nutricis honore,
Ast ubi nutris, tunc eris ipsa nihil.
3. Sors et oliva vices pariter sortitur easdem:
Prodiga nunc multum, nunc dat avara nihil.
4. Una aut bina dabit sanum tibi oliva saporem,
Ast cave, nam mortem tertia forte dabit.

MEDICUS PRAESCRIPTUM DAT...

—Dixi heri medicinam aegro
«guttatim» sumendam esse.

—Vae nobis! Nos intellexi-
mus, domine, illum medicinam
«rapitum» sumere oportere...

FILIUS MATRI ..

—O bona mater, frater meus
Josephus pessimus est, nam
saepe me manibus tundit.

—Itane?, nequaquam sed
bonus, probus est...

—Cur igitur, si bonus, pro-
bus, sanctus est eum in caelo
superi non retinuerunt? .

INANIS RES...

—Quo igitur pacto misellus
Paulus mortuus, est?

—Inani re: myopiae causa
ex mala coctione.

—Sed qui fieri potuit?

—Planum id quidem: extre-
ma anni nocte duodecim me-
lones pro duodecim uvae aci-
nis voravit...

P. Gil

Barbastris.

NUM QUIS LINGUAM LATINAM AMAT?

MUSICA VULGARIS

VERBA S. F. JACK

A

Num quis lin guam la ti nam a mat?

B

Ne mo ni si u nus ma gis ter

C

qui si ne dūbi o ca ret sa pi en ti a

BIBLIOGRAPHIA

MAIURI AMADEO. — *Naples, Pompèi, Herculaneum. Promenades en Campanie.* Traduit de l'Italien par Denise CRESCENZI. B. Arthaud, Paris, 1962, pag. 276.

Tamquam totius orbis provincia Campania nuncupari potest, quippe quae neutrius culturae, graecae romanaeve, sit propria, sed omnibus studiosis artium pateat. Quae innumeris monumentis referta, ut regio singularis, animi recreandi causa, ipsa natura constituitur.

Lepido hoc volumine clarus scriptor A. Maiuri id in hospites et lectores proponere et palam facere intendit. Ibi ludi, cultus et humanitas, poësis amabile consortium habuere. Ibi vergilianum epos floruit; ibi Tiberii gloria explicit, ibi Hannibalis facinora; ibi monumenta in primis saeculorum tragica, —Pompeji et Herculaneum— visitationis studiiue digna.

Quae omnia auctor libri evocare intendit, idque ingenio et eruditione summa sapientis historici. Vere libri quasi deambulatio est per Campaniam. Sermo amoenus; narratio nitida; heliopicurae, octo et triginta numero, optimae et selectae. Hoc libro vera redditur vatis Venusini vox: «Miscuit utile dulci».

A. CESAREO, GIUSEPPE. — *Euripide: Ifigenia in Aulide.* Società Editrice Dante Alighieri, (Albrighi, Segati), 1962 Milano, pag. 174.

«TRADITIO» est novum corpus classicorum graecorum et latinorum a Domo Editrice «Dante Alighieri» confectum; in quo insignes Professores alumnis lycei classici meram humanitatem, serie libro-

rum, tradere voluerunt. Cui collectioni parandae praeest praeclari humaniorum litterarum Professores R. Cantarella et B. Riposati.

In serie graeca eminet opus clari viri J. A. Cesareo *Iphigenia in Aulide*. Quae est probabilius ultima tragoedia euripidea Athenis conscripta. De carminis historia atque vicissitudinibus, eruditius in introductione notaque bibliographica (pp. 310) agitur.

Praemissa vero compendiosa totius tragoediae explicatione, graecus accuratissimus textus exhibetur, selectis annotationibus locupletatus, de grammatica, rhetorica, historia, archaeologia. Eruditione, perspicuitate, ingenio commendantur clari magistri graecitatis commentarii.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

EVARD, ETIENNE. — *Textes latins authentiques, a l'usage des classes de sixième et de cinquième.* A. Cl. Lg. 39, rue Reynier, Liège 1963, pag. 66.

En tibi tertium opusculum in corpore «Travaux de l'Association des Classiques de L'Université de Liège». De brevi florilegio agitur textuum latinorum «authenticorum». Clari quidem auctoris sententia, «il répond ainsi à une exigence des récentes Instructions méthologiques».

In ampla scitaque introductione, professor Evard disserit, cum de notis, tum de genesi hujus modi selectionis; deinde sequuntur textus latini authentici; Roma et «mundus antiquus»; Sapientia pristinarum gentium; indices. Mole quidem parvus, lepore vero sollertiaque libellus hic refertus.

PHILOPONUS, C. M. F.

GIGANTE M. - PRESTA A. — *Antologia della letteratura greca L'Età Ionica*. Casa Editrice G. D'Anna, Messina-Firenze, pag. 292.

Hoc primo volumine Anthologicon litterarum graecarum de una agitur aetate Ionica. Clarus Professor M. Gigante scriptores paravit: Archilochum, Callinum, Tyrtaeum, Simonidem, Solonem, Mimnermum, Sapphum, Alcaeum, Anacreontem, Hipponactem, Theognidem, Xenophanem; Professor vero A. Presta cetera scripta Homeri, Homeri minoris, Hesiodi ejusque scholae, Alcmaeonii, Arionis, Stesichori, Ibyci, philosophorum, logographorum, Aesopi.

Auctorum horum Anthologicon litterarum graecarum propositum in eo est ut amplum selectumque conspectum, sermonis soluti tum versu ligati, de litteris pristinatorum hellenicorum exhibeant.

Accuratoriis indicis ope, varia argumenta facile captantur. Atque unicuique selectionis parti, interpres ceteraque criticae notae sedulo adjunguntur. Processus vero selectionis rationi rei logicae et historicae maxime conformatur.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

DEL ESTAL, GABRIEL. — *La «Orestíada» y su genio jurídico*. Justicia de sangre y espíritu urbano. Biblioteca «La Ciudad de Dios». El Escorial, pag. 512.

Opus hoc Patris G. Del Estal collationem dices in rem scientiarum, a tragoedia usque ad historiam philosophiae juris, religionis, Societatis in primordiis pristinarum gentium. Argumentum conditum est duce Aeschilo in Orestíade.

Lucubratio critica, in fontibus enucleandis sane laboriosa; ima textuum analysi, locuples, lectu vero jucunda.

Prologum de re pereruditum clarus scriptor Josephus Camón Aznar eidem prae molitus est. Cujus haec vox: «La obra de Gabriel del Estal no se limita al estudio de la Orestíada, sino a su ejemplaridad y versión en el mundo cristiano».

Et commendatur opus selecta bibliographia atque ea amplissima (pp. 401-412). Indices commodiorem faciunt librum; ibi index analyticus rerum, onomasticus auctorum, singularis aeschyleus, textualis biblicus, lexicographicus vocabulorum graecorum, denique ordinalis index (pp. 443-512). Jure merito «Bibliotheca *La Ciudad de Dios*» volumine hoc, seriei ordine quinto, honestatur et locupletatur.

HAGELSTANGE, RUDOLF. — *Roemische Olympia*. Kaleidoskop eines Weltfestes. Mit 42 Illustrationen von Helmut Bivow. R. Piper et CO Verlag, Muenchen, pag. 236.

Quasi novum in campo litterarum thema hoc libro nobilis Germanus scriptor adgreditur, quo quidem legentium animos delectare humaniorum litterarum cultu intendit. Varia hujus modi libri argumenta vere cum subinscriptione consonare dicas: «Kaleidoskop eines Weltfestes».

Nova et vetera, vera et ficta, cultiore de calamo manantia, hic jucunde commiscuntur, quibus animus doceatur, mens delectetur, bonarum litterarum curiosus in conscribendo instituat atque perpoliatur. Et aliae lepidae narrationes scriptoris Hagelstange apud domum Editricem R. Piper editae sunt, ut «Es Steht in unserer Macht», «How do you like America?», «Das Lied der Muschel». Alia quoque litterariae artis opera ab egregio scriptore facta sunt.

PHILOPONUS, C. M. F.